Die zerstreuten Baraitas der beiden Talmude

zur Mischna Berachot.

Inaugural-Dissertation

der philosophischen Fakultät der Universität Bern

zur Erlangung der Doktorwürde

vorgelegt von

Markus Stieglitz

aus Zabno Galizien.

ACAD. LAUREAT. BIBL.

Frankfurt am Main

Buchdruckerei Louis Golde.

1908.

Meinem hochverehrten Lehrer

Herrn Dr. Ludwig Stein

ord. Professor der Philosophie zu Bern

in aufrichtiger Hochschätzung gewidmet

vom

VERFASSER

Von der philosophischen Fakultät auf Antrag des Herrn Prof. Dr. Marti angenommen.

Bern, 31. October 1907.

Der Dekan:

Prof Dr. Tobler.

Vorwort.

Es liegt dir nicht ob die Arbeit zu vollenden, du bist aber auch nicht frei dich ihr zu entziehen.

Sprüche der Väter II, 18

Vorliegende Arbeit ist der erste Versuch, die in den beiden Talmuden zerstreuten Baraitas systematisch zu ordnen. Eine Arbeit dieses Inhalts wird von allen Fachgelehrten, jüdischen wie christlichen, als ein unabweisbares Bedürfnis der Wissenschaft hingestellt. Sie sind nicht nur eines der wichtigsten Hilfsmittel zur Kenntnis der Mischna, sondern auch für Sprach- und Altertumsforschung eine unschätzbare, bis jetzt nicht genügend beachtete Fundgrube. Von der Schwierigkeit der Aufgabe, welche diese Arbeit sich gestellt hat, kann sich nur der eine Vorstellung machen, der sich schon selbst mit derartigen Arbeiten beschäftigt hat. Wer das getan hat, weiss, dass Versehen und Irrtümer bei einem derartigen Versuch unvermeidlich sind, und ich zweifle gar nicht daran, dass sich auch in meiner Arbeit solche finden. Das Wort unserer alten Weisen: „Es liegt dir nicht ob die Arbeit zu vollenden, du bist aber auch nicht frei dich ihr zu entziehen" gab mir den Mut die einmal angefangene Arbeit zu vollenden. Möge es anderen in der Zukunft beschieden sein, die Lücken auszufüllen, die Irrtümer zu beseitigen und diese Arbeit zu einer grösseren Vollendung zu führen.

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41540309_0074

Einleitung.

Nach den Zeugnissen der talmudischen Literatur besass man zur Zeit der Amoräer nebst den fünf Sammlungen: „Mischna, Tosefta, Mechilta, Sifra, Sifre“ [1]), welche wir von den Tannaim besitzen, noch viele andere sowohl Halacha- wie Midrasch [2])-Sammlungen. Z. B. war man noch im Besitz des zweiten Midrasch zu Numeri, der Sifre zuta (der kleine Sifre) genannt wird, wovon wir noch viele Fragmente besitzen [3]), auch der Mechilta „des R. Simon b Jochai“, die noch von Autoren des 16. Jahrhunderts citiert wird [4]), der grossen Mischna-Sammlungen des R. Chija, R. Hoschaja und Bar Kappara [5]), der Mischna des Nathan [6]), des Lewi [7]), des Hinak [8]) u. A. [9]).

Von allen diesen Sammlungen hatte nur die Mischna des R. Jehuda Hanasi allgemeine Aufnahme und Anerkennung gefunden, sie wurde gewissermassen zum Kanon [10]) erhoben und

---

[1]) Vgl. Strack, Einleitung in den Talmud, (3. Auflage, Leipzig 1908) Kap. V, § 3, 4.

[2]) Ueber den Unterschied dieser beiden Namen vgl. D. Hoffmann, Zur Einleitung in die Halachischen Midraschim, (Berlin, 1886—87) S. 1 f.

[3]) Vgl. das. 59 f.

[4]) Vgl. J. Lewy, Ein Wort über die Mechilta des R. Simon; Hoffmann, Einl. S. 45 f; Hoffmann, Mechilta de Rabbi Simon b. Jochai, Frankfurt 1905.

[5]) Vgl. Jeruschalmi Horajot III 47 c; Midrasch r. zu Kohelet 2, 5; 6, 2; 12, 3, zu Hohelied 8, 2 und zu Threni Petichta 23; Pesikta de R. Kahana איכה ed. Buber 122 a; Midrasch zu Ps 1, 2.

[6]) Vgl. Temura 16 a; B. mezia 86 a; Kethubot 93 a.

[7]) Vgl. Jebamot 10 a; B. mezia 48 a; Kethubot 53 b; Temura 33 b Kidduschin 76 b; B. batra 52 b.

[8]) Pesachim 101 b.

[9]) Vgl. Midrasch zum Hohenlied 6, 8; Midrasch zu Numeri c. 18.

[10]) Zuweilen jedoch wurde, namentlich von den ersten Amoräern, die Baraita der Mischna vorgezogen, vgl. Jebamot 83 a: אמר רב ליתא למתניתן מקמי ברייתא

In diesem Hefte sollen nur diejenigen Baraitas berücksichtigt werden, die sich mit demselben Inhalt wie die Mischna Berachot befassen. Sie sind daher nach der Ordnung der einzelnen Mischnajot des Traktates Berachot aneinander gereiht. Zur Kenntnis der Perakim dienen die römischen Ziffern I, II u. s. w., zu der der Mischna innerhalb des Perek die arabischen Ziffern 1, 2 u. s. w. Wenn auf eine Mischna mehrere Baraitas folgen, so werden sie durch die Bezeichnung a, b u. s. w. untereinander geordnet. Vor jeder Baraita ist die Quelle derselben (Traktat und Seite) in eckigen Klammern bemerkt. Bei Quellen, die im b. Talmud Berachot zu finden sind, ist die Seite ohne nähere Angabe des Traktates geblieben, bei solchen aus dem jerusalemischen ist die Bezeichnung: j. beigefügt worden. Die Bezeichnung des Blattes des j. Talmud bezieht sich auf die Ausgabe Krotoschin 1866. Der Text ist eine genaue Wiedergabe der ersten Bombergschen Ausgabe (Venedig 1520—23 Babli; 1523—24 Jeruschalmi). Nicht selten werden die Baraitas in den Talmuden durch die Erläuterung eines Amoräers unterbrochen; eine solche Unterbrechung ist im vorliegenden Text durch einen wagrechten Strich — angedeutet worden.

Die Anmerkungen beschäftigen sich mit den Varianten, die in der bekannten Talmudhandschrift der Münchener Staats- und Hofbibliothek enthalten sind, und die Raph. Rabbinowicz in דקדוקי סופרים wiedergibt; hierauf wurde mit M hingewiesen. Hauptsächlich aber werden in den Anmerkungen die Abweichungen und Ergänzungen der Baraitas der beiden Talmude, sowie der in der Tosefta (ed. Zuckermandel) enthaltenen Baraitas, die ich mit T bezeichnet habe, wiedergegeben.

Bern, Juni 1907.

lungen vorkommen[1]), auch viele, die daselbst nicht zu finden sind. Allein die Kenntnis aller dieser Baraitas war nicht obligatorisch wie die von Mischna, Sifra, Sifre, Tosefta[2]).

Der Grund, warum man gerade diese Baraitas (Sifra, Sifre und Tosefta) für das Lehrhaus auswählte, liegt nach der Tradition (Sanhedrin 86a) darin, dass diese Baraitas von den Schülern des R. Akiba herrühren und die zumeist als Halacha rezipierten Ansichten des R. Akiba wiedergeben[3]). Indessen wurden diese Baraitas nicht mit derselben Sorgfalt und Genauigkeit wie die Mischna memoriert; während man von allen Gesetzeskundigen fordert, dass sie die Mischna mündlich und wörtlich citieren können, begnügte man sich bei den Baraitas schon mit der Kenntnis ihres Inhalts, ohne auf ihren Wortlaut und ihre Fassung besonderen Nachdruck zu legen. Daraus ist es zu erklären, dass sehr oft dieselben Baraitas anders im Jeruschalmi als im babylonischen Talmud lauten[4]), und daher rühren auch die abweichenden Traditionen des Textes, die im Talmud selbst vermerkt und im Jeruschalmi oft mit den Worten אית תנאי תני . . . ואית תניי תני angeführt sind[5]), ferner auch die Erscheinung, dass viele Baraitas, die wir im babylonischen Talmud überliefert haben, in den palästinensischen Schulen für Aussprüche der Amoräer gehalten wurden[6]), und endlich die Meinungsverschiedenheiten in denselben Schulen bei einzelnen Halachot darüber, ob sie von den Amoräern, oder von einer Baraita herrühren, was im babylonischen Talmud mit den Worten: אמר . . . ואמרי לה במתניתא תני ausgedrückt wird[7]).

---

[1]) Zu allermeist wird die Tosefta und der Sifra zitiert, häufig auch der Sifre zu Deuteronomium, nicht so oft der Sifre zu Numeri und noch seltener die Mechilta, vgl. Hoffman, das. S. 3. Der Sifra wird sehr oft als eine Baraita des R Chija im Jeruschalmi zitiert, vgl. das. S. 22 f. Baraitas, die unter dem Namen תנא דבי ר' ישמעאל (im Jeruschalmi תני ר' ישמעאל) oder auch im Jeruschalmi mit תני ר' שמעון angeführt werden, sind sehr oft in der Mechilta zu finden, vgl. das. S 42 f.

[2]) Vgl. Scherira Gaon, Sendschreiben bei Neubauer S. 15.

[3]) Vgl. Hoffmann, Einl. S. 15.

[4]) Vgl. Z. Frankel, Einleitung in den jeruschalmischen Talmud, S. 22 f.

[5]) Vgl. Jeruschalmi Therumoth 3, 2; Pesachim 9, 3; Sukka 5 Ende.

[6]) Vgl. Frankel das.

[7]) Vgl. Berachot 51 b; 59 b; Sabbath 62 b; Ketubot 8 b; Chulin 74 a

daher schlechtweg „die“ oder „unsere Mischna“ genannt, während die anderen Sammlungen in den Hintergrund gerückt wurden; sie wurden entweder durch משנה החיצונה [1]) oder durch ברייתא [2]) (die äussere, von der Schule nicht rezipierte) bezeichnet [3]).

Allein aus der Entscheidung des Talmuds (Kidduschin 49b), dass ein Tanna [4]) nicht nur mit Mischna (הלכתא), sondern auch mit Sifra, Sifre und Tosefta (ספרא ספרי ותוספתא) vertraut sein musste [5]), geht hervor, dass nicht a l l e Baraitas der Mischna gegenüber auf eine zweite Stufe gestellt wurden; wie man der Mischna einen höheren Rang als der Baraita zuwies, so auch einer Baraitasammlung vor der anderen. Wie Halachot d. h. Mischna wurden auch Sifra, Sifre und Tosefta im Lehrhause der Amoräer vorgetragen, daher musste der Tanna mit dieser Literatur vertraut sein. Zuweilen wurden allerdings auch die anderen oben erwähnten Mischnajot (Baraitas) in der Schule der Amoräer herangezogen, daher finden wir in den beiden Talmuden nächst den Baraitas, die in den vorhandenen Samm-

---

[1]) Vgl. Midrasch Numeri R. Sekt. 18 (Bl. 184 d Vened. 1545).

[2]) Vgl. Kethubot 12 a; im jer. Talmud kommt der Ausdruck ברייתא höchst selten vor (vgl. Nidda 3, 3) und wird die Baraita wie die Mischna מתניתא genannt; die rezipierte Mischna, im Gegensatz zur Baraita, wird durch אנן תנינן (opp. תני, אית תניי תני) oder durch מתניתן (opp. מתניתא דפלוני) bezeichnet.

[3]) Vgl. Z. Frankel, דרכי המשנה, Hodegetica in Mischnam (Leipz. 1859) S. 311; מבוא הירושלמי, Einleitung in den jerusalemischen Talmud (Breslau 1870) S. 22; J. H. Weiss, Zur Geschichte der jüdischen Tradition II. S. 239. Der Inhalt der Baraita ist ähnlich dem der Mischna, aber umfang- und inhaltreicher als diese, besonders an historischen, geographischen und agadischen Elementen. Alle diese Baraitas werden im Talmud in gleicher Weise citiert, mit Vorsetzung der Ausdrücke: תנו רבנן, תניא, תנא (besonders im b. Talmud), תני (besonders im j. Talmud) und auch nach מיתיבי, תא שמע u. dgl. ohne jedes vorausgehende Merkmal. Bei Aussprüchen, die an einen Namen geknüpft sind, ist in beiden Talmuden תני gebräuchlich.

[4]) Diejenigen, die im Lehrhause der Amoräer die Mischna und Baraitas vortrugen, wurden wie die früheren Mischna-Lehrer Tannaim genannt. Ueber die Tannaim, die zur Zeit der Amoräer im Lehrhause die Baraitas vortrugen, vgl. Friedmann, Einleitung zur Mechilta S. 42; Lewy, Über einige Fragmente aus der Mischna des Abba Saul S. 9.

[5]) Vgl. D. Hoffmann, Einl. S. 12 f.

מסכת ברכות.

I. 1. a [2b]. מאימתי מתחילין לקרות שמע בערבין משעה שקדש היום בערבי שבתות דברי רבי אליעזר ורבי יהושע אומר משעה שהכהנים[1] מטהרים לאכול בתרומתן רבי מאיר אומר משעה שהכהנים טובלין לאכול בתרומתן אמר ליה רבי יהודה והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים רבי חנינא אומר משעה שעני נכנס לאכול פתו במלח רבי אחאי ואמרי לה רבי אחא אומר משעה[2] שרוב בני אדם נכנסין להסב: b [das.] מאימתי[3] מתחילין לקרות קרית שמע[4] בערבית[5] משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן[6] בערבי שבתות דברי רבי מאיר וחכמים אומרין משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומתן סימן לדבר[7] צאת הכוכבים ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר[8] שנאמר (Neb. 4, 15) ואנחנו עושים במלאכה חציינו מחזיקים ברמחים מעלות השחר ועד צאת הככבים[9] ואומר (Neh. 4, 16) והיה לנו הלילה למשמר והיום למלאכה: c [das.] מאימתי קורין את שמעבערבין[10] משהעני נכנס לאכול פתו במלח[11] עד שעה שעומד ליפטר מתוך סעודתו: d [j 2 a] הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו אם כן למה קורין אותה בבית הכנסת אמר רבי יוסי אין קורין אותה בבית הכנסת בשביל לצאת ידי חובתו אלא כדי לעמוד בתפילה מתוך דבר של תורה: e [das. 2 d] הקורא את שמע בבית הכנסת בשחר יצא ידי חובתו בערב לא יצא ידי חובתו: f [3 a] רבי אליעזר[12] אומר שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי שנאמר (Jer. 25, 30) ה' ממרום ישאג ממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו וסימן לדבר משמרה ראשונה חמור נוער שנייה כלבים צועקים שלישית[13] תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה: g [j 2d] רבי אומר ארבע[14] אשמורות ביום וארבע אשמורות בלילה העונה[15] אחד מעשרים וארבעה לשעה העת אחד מעשרים וארבעה לעונה הרגע אחד מעשרים וארבעה לעת — הרגע אחד מחמשת ריבוא[16] ושש אלפים ושמנה מאות[17] וארבעים ושמנה לשעה רבי נתן אומר שלש[18] ראש האשמורה התיכונה:

---

[1]) M טהורים נכנסין. [2]) M שבני אדם. [3]) T 1, 1. קורין את שמע בערבין. [4]) M בערבין. [5]) j 2 a משעה שדרך בני אדם נכנסין לאכול פתן בלילי שבת. [6]) T 1, 1. בלילי. [7]) j 2b משיצא הכוכבים. [8]) das. ואנחנו . . .; T 1, 1 חציים מחזיקין ברמחים . . . [9]) j 2b וכתיב. [10]) M משעה שהעני. [11]) M ועד. [12]) M [הגדול]. [13]) M אשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו. [14]) T 1, 1 משמרות בלילה; B 3b הוי הלילה. [15]) T 1, 1. אחת . . . בשעה והעת אחת . . . בעונה והרגע אחת . . . בעת. [16]) B 7a ושמנת אלפים. [17]) das. ושמנים ושמנה בשעה. [18]) T1, 1. משמרות בלילה שנ' לראש האשמורות התיכונה ואין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה.

a 3. [11a] בית הלל אומרים עומדין וקורין[1]) יושבין וקורין ומטין וקורין הולכין בדרך וקורין עושין במלאכתן וקורין ומעשה ברבי[2]) ישמעאל ורבי אלעזר בן עזריה שהיו[3]) מסובין במקום אחד והיה רבי ישמעאל מוטה ורבי אלעזר בן עזריה זקוף[4]) כיון שהגיע זמן קריאת שמע הטה רבי אלעזר[5]) וזקף רבי ישמעאל אמר ליה רבי אלעזר בן עזריה לרבי ישמעאל ישמעאל אחי אמשול לך משל למה הדבר דומה משל לאחד[6]) שאומרין לו זקנך מנודל אמר להם יהיה כנגד המשחיתים אף כך עתה כל זמן[7]) שאני זקוף אתה מוטה עכשיו בשאני הטתי אתה זקפת אמר לו אני עשיתי כדברי בית הלל ואתה עשית כדברי בית שמאי[8]) ולא עוד אלא שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות: b [das.] עשה כדברי בית שמאי עשה כדברי בית הלל עשה:

a 4. [11 b] אין אומרים[1]) אהבת עולם אלא אהבה רבה: b [12a] רבי נתן אומר בגבולין בקשו לקרות בן אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין: c [j 3c] המאריך הרי זה מגונה והמקצר הרי זה משובח — צריך להאריך בגואל ישראל בהענית: d [12a] שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ערבית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא כללו של דבר הכל הולך אחר[2]) החתום:

a 5. [j. 3 d] הקורא את שמע[1]) בבוקר צריך להזכיר יציאת מצרים באמת ויציב רבי אומר צריך להזכיר בה מלכות אחרים אומרים צריך להזכיר בה[2]) קריעת ים סוף ומכת בכורים: b [12b][3]) אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח[4]) והלא כבר נאמר (Jer. 23, 7) הנה ימים באים נאם ה׳ ולא יאמרו עוד חי ה׳ אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם

---

[1]) M מטין וקורין יושבין וקורין (מהלכין בדרך וקורין) עוסקין במלאכתן. [2]) j 3 b אלעזר בן עזריה ורבי ישמעאל שהיו שרוין במקום אחד והיה ר״א ב״ע מוטה ור״י זקוף הגיע זמן עונת ק״ש נזקף ר״א ב״ע והיטה ר״י אמר ר״א לר״י אומר לאחד בשוק מה לך זקנך מגודל והוא אומר יהיה כנגד המשחיתים אני שהייתי מוטה נזקפתי ואתה שהיית זקוף הטית א״ל אתה נזקפת כדברי ב״ש ואני הטיתי כדברי ב״ה ד״א שלא יראוני התלמידים ויעשו הלכה קבע כדברי ב״ש. [3]) T 1, 4. das. שרוין. [4]) das. וכשהגיע זמן ק״ש נזקף ר״י והיה ר״א ב״ע מוטה, אמר לו ר״י מה זה אלעזר א״ל ישמעאל אחי אימרים לאחד למה זקנך מגודל א״ל כנגד המשחיתים אני שהייתי זקוף הטיתי אתה שהיית מוטה נזקפת א״ל אתה היית לקיים כדברי ב״ש ואני נזקפתי לקיים כדברי ב״ה. ד״א שלא יראו התלמידים ויעשו קבע כדבריך. [5]) M ב״ע. [6]) M שאמרו. [7]) M שזקפתי אתה הטית עכשיו שהטתני אני זקפת אתה א״ל אתה עשית כדברי ב״ש ואני עשיתי כדברי ב״ה. [8]) M [רבר אחר]:

[1]) M אהבה רבה אלא אהבת עולם. [2]) M חתום ברכות:

[1]) T 2, 1. צריך שיזכיר. [2]) das. מכת בכורות וקריעת ים סוף. [3]) j 4a בן זומא אומר עתידין הן ישראל שלא להזכיר יציאת מצרים לעתיד לבוא, ומה טעם לכן הנה ימים באים . . . אמרו לו לא שיעקר יצ את מצרים אלא מצרים מוסיף על המלכיות. מלכיות עיקר ומצרים טפילה. וכן הוא אומר . . . אמרו לו לא שיעקר שם יעקב אלא יעקב מוסיף על ישראל . . . וכן הוא אומר אל תזכרו ראשונות אילו המצריים. וקדמוניות אל התבוננו אילו המלכיות. הנני . . . זו של גוג. משלו משל . . . לאחד שהיה . . . התחיל מספר מעשה הזאב ואח״כ פגע בו הארי וניצל מידו שכח מעשה הזאב התחיל מספר מעשה הארי ואח״כ פגע בו נחש וניצל מידו שכח מעשה שניהם והתחיל לספר מעשה הנחש כך היו ישראל הצרות האחרונות . . . [4]) T 1, 10. הרי הוא אומר לכן . . .

h [4 b] חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר[1] אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואחר כך אקרא קריית שמע ואתפלל[2] והוטפתו שינה[3] ונמצא ישן כל הלילה[4] אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת אם[5] הגיל לקרות קורא ואם[5] הגיל לשנות שונה וקורא קריית שמע ומתפלל ואוכל פתו ומברך[6] וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה: i [9 a][7] קריית שמע ערבית והלל בלילי פסחים ואכילת פסח מצותן עד שיעלה עמוד השחר: k [8 b] רבי שמעון[8] בן יוחי אומר פעמים שאדם קורא[9] קריית שמע שני פעמים בלילה אחת[10] קודם שיעלה עמוד השחר ואחת[11] לאחר שיעלה עמוד השחר[12] ויוצא בהן ידי חובתו[13] אחת של יום ואחת של לילה:

2 a [9 b] רבי מאיר אומר[1] משיכיר בין זאב לכלב רבי עקיבא אומר[1] בין חמור לערוד ואחרים אומרים[2] משיראה את חביריו בחוק ארבע אמות ויכירנו, b [Jom. 37 b] בשעה שהחמה זורחת ניצוצות יוצאין ממנה[3] והכל יודעין שהגיע זמן קריית שמע: c [26 a] מצותה עם הנץ החמה כדי[4] שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום: d [9 b] ותיקין היו נומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום: e [30 a][5] השכים לצאת לדרך[6] מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגלה וקורא בה[7] יכשיגיע זמן קריית שמע[8] קורא[5] השכים לישב בקרון או בספינה מתפלל לכשיגיע זמן קריית שמע[8] קורא רבי שמעון בן אלעזר אומר כך הוא דין קורא קריית שמע ומתפלל כדי שיסמוך גאולה לתפלה: f [j 3a] אמר רבי[9] יודה מעשה שהייתי מהלך בדרך אחרי רבי אלעזר בן עזריה ואחרי רבי עקיבא והיו עסוקין במצות והגיע עונת קריית שמע והייתי סבור שמא נתייאשו מקריית שמע וקריתי וישניתי ואחר כך התחילו הם וכבר היתה החמה על ראשי ההרים: g [Jom. 37 b] הקורא את שמע שחרית עם אנשי משמר ואנשי מעמד לא יצא מפני שאנשי משמר משכימין ואנשי מעמד מאחרין: h [8 b] רבי שמעון אומר משום רבי עקיבא פעמים שאדם קורא קריית שמע שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה: i [10 b] הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם[10] שהוא קורא בתורה אבל מברך הוא שתים לפניה ואחת לאחריה:

---

[1]) M אכנס. [2]) M ואם חוטפתו. [3]) M נמצא. [4]) M כולו אלא. [5]) M היה. [6]) M תחלה וסוף. [7]) M הלל שבלילי פסחים ואכילת פסחים וק"ש ערבית. [8]) T 1, 1. אומר. [9]) das. אותה שתי פעמים; j 2d את שמע אחת לפני עמוד השחר ואחת לאחר עמוד. [10]) T 1, 1. עד שלא עלת. [11]) das. משיעלה. [12]) das. נמצה יוצא בה; j 2d ונמצא יוצא ידי. [13]) das. של . . . ושל . . . :

[1]) M כדי שיכיר. [2]) M כדי שיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכרהו; T 1, 2. כדי שיהא חברו רחוק הימנו ד"א ומכירו; j 3a וראיתם אותו כדי שיהא אדם רחוק מחבירו ד"א ומכירו. [3]) M וידעין. [4]) T 1, 2. שיהא סומק. [5]) T 3, 19. היה משכים. [6]) das. הרי זה נוטל שופר. [7]) das. ומתפלל לכשיגיע. [8]) das. הרי זה. [9]) T 1, 2. יהודה פעם אחת הייתי מהלך אחר ר"ע ואחר ראב"ע והגיע זמן ק"ש כמדומה אני שנתיאשו מלקרות מפני שהן עסוקין בצורכי צבור קריתי . . . וכבר נראית החמה . . . [10]) M שקורא . . . מברך שתים:

a 3. [15a] רבי יהודה אומר משום רבי אליעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו שנאמר[1] שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד אמר ליה רבי מאיר הרי הוא אומר אשר אנכי מצוך היום על לבבך[2] אחר כוונת הלב הן הן הדברים: b [j. 4d] נתפלל ולא השמיע לאזנו יצא: c [Jom. 19b] ודברת בם בם ולא בתפלה ודברת בם בם יש לך רשות לדבר ולא בדברים אחרים רבי אחא אומר ודברת בם עשה אותן קבע ואל תעשם עראי: d [13a] והיו שלא יקרא למפרע הדברים[3] על לבבך יכול[4] תהא כל הפרשה צריכה כונה תלמוד לומר האלה עד כאן צריכה כונה מכאן ואילך אין צריכה כונה דברי רבי אליעזר אמר ליה רבי עקיבא הרי הוא אומר אשר אנכי מצוך היום על לבבך[5] מכאן אתה למד e [13b] שכל הפרשה כולה צריכה כונה: והיו שלא יקרא למפרע[6] על לבבך[7] רבי זוטרא אומר עד כאן מצות כונה מכאן ואילך מצות קריאה[8] רבי יאשיה אומר עד כאן מצות קריאה מכאן ואילך מצות כונה: f [j. 4d] אף בהלל ובקריאת המגילה כן: g [16a][9] קרא ושעה ואינו יודע להיכן טעה יחזור לתחלת הפרק באמצע הפרק יחזור לתחלת הפרק בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון בין כתיבה לכתיבה יחזור לכתיבה ראשונה:

a 4. [16a][1] האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה[2] ושאר כל האילנות יורדים למטה ומתפללין בעל הבית[3] בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל לפי שאין דעתו מיישבת עליו: b [das] בית הלל אומרים עוסקין במלאכתן וקורין: c [das][4] הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית קורין קריית שמע[5] ומברכין לפניה ולאחריה ואוכלין פתן ומברכין לפניה ולאחריה ומתפללין תפלת של שמנה עשרה אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאין כפיהם: d [das.] הפועלים שהיו עושים מלאכה אצל בעל הבית קורין קריית שמע ומתפללין ואוכלין פתן[6] ואין מברכין לפניה אבל מברכין לאחריה שתים ביצד ברכה ראשונה בתקונה שניה פותה בברכת הארץ[7] וכוללין בונה ירושלים[8] בברכת הארץ במה דברים אמורים בעושין בשכרם אבל[9] עושין בסעודתן או שהיה בעל הבית מיסב עמהם מברכין בתקונה[10]: e [j. 5a] הפועלין שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית הרי אלו מברכין ברכה ראשונה וכוללין של ירושה ושל ארץ ותותמין בשל ארץ אבל אם היו עושין עמו בסעודתן או שהיו

---

[1] M הסכת ושמע ישראל. [2] M בכונת הלב הכתוב מדבר. [3] M האלה. [4] M כל הפרשה כולה תהא צריכה. [5] M ליתר על הפרשה כולה שצריכה. [6] M הדברים. [7] M ר׳ אליעזר. [8] M ר׳ יהושע. [9] T 2, 5. הקורא את שמע ושעה ואינו יודע היכן טעה חוזר לראשה טעה באמצע הפרק חוזר לראש הפרק טעה בין כתיבה ראשונה לכתיבה האחרונה חוזר לכתיבה הראשונה; j 5a קרא ושעה יחזור למקום שטעה טעה בין כתיבת הראשונה לשנייה חוזר לכתיבת הראשונה טעה ואינו יודע היכן טעה יחזור בתחילה למקום הברור לו:

[1] T 2, 8. פועלים קוראין בראש האילן ומתפללין בראש; j 5a הפועלין קורין בראש האילן והאומנין בראש הנדבך. [2] M אבל בדקלים ובשאר אילנות. [3] j 5a לעולם יורד ומתפלל למטן. [4] T 2, 9. פועלים קוראין את שמע ומברכין . . . אובלין פיתן ומברכין לפניהם ולאחריהם מתפללין ג׳ פעמים של י״ח אבל אין מורידי לפני התיבה. [5] M ומתפללין [י״ח ברכות] ואוכלין פתן ומברכין לפניה ולאחריה. [6] M ומברכין לאחריה ב׳ ברכות. [7] M וכולל בה. [8] M וחותם. [9] M בזמן שעושין בסעודתן או שבעל הבית. [10] M ארבע

הי ה׳ אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם אמרו לו לא שתעקר יציאת מצרים[1] ממקומה אלא[2] שתהא[3] שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל לו כיוצא בו אתה אומר (Gn. 35, 10) לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך לא שיעקר יעקב ממקומו אלא[4] ישראל עיקר ויעקב טפל לו[5] וכן הוא אומר (Jes. 43, 18) אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו אל תזכרו ראשונות זה שעבוד מלכיות וקדמוניות אל תתבוננו זו יציאת מצרים[6] (Jes. 43, 19) הנני עושה חדשה עתה תצמח[7] — זו מלחמת גוג ומגוג משל למה הדבר דומה[8] לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו[9] זאב ונוצל ממנו[10] והיה מספר והולך מעשה זאב פגע בו ארי ונוצל ממנו והיה מספר והולך מעשה ארי פגע בו נחש ונוצל ממנו שבה מעשה שניהם והיה[11] מספר והולך מעשה נחש אף כך ישראל צרות אחרונות משכחות את הראשונות:

a 1. II. [13a] קרית שמע בכתבה דברי רבי והכמים אומרים בכל לשון: b [13b] שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד זו קריאת שמע של רבי יהודה הנשיא: c [das.] הקורא את שמע צריך שיכוין[1] את לבו רב[2] אחא משום רבי יהודה אומר כיון שכיון לבו בפרק ראשון שוב אינו צריך: d [das.] שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד עד כאן צריכה כונת הלב דברי רבי מאיר: e [j. 4a] ושננתם עד כאן לכוונה מיכן ואילך לשינון: f [das] צריך להאריך באחד. g [Jom. 19b] רבי אלעזר חסמא אומר הקורא את שמע ומרמז בעיניו ומקרין בשפתותיו ומראה באצבעותיו עליו הכתוב אומר ולא אותי קראתי יעקב: h [14a] הקורא את שמע ופגע בו רבו או[3] גדול הימנו[4] בפרקים שואל מפני הכבוד ואינו צריך לומר שהוא משיב ובאמצע שואל מפני היראה ואינו צריך לומר שהוא משיב דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם: i [j. 4b] השואל בשלום רבו או במי שהוא גדול ממנו בתורה הרשות בידו:

a 2. [14b] רבי שמעון בן יוחי אומר בדין הוא[1] שיקדים שמע לוהיד אם שמע שזה ללמוד וזה ללמד והיה אם שמע לויאמר שזה ללמוד וזה לעשות:

---

[1]) das. מהם. [2]) M שיהא. [3]) T 1, 10. מצרים מוסיף על המלכיות מלכיות עיקר ומצרים טפילה ביוצא בו לא . . . [4]) das. יעקב מוסיף על ישראל. [5]) T 1, 11. ביוצא בו אל תזכרו . . . אלו עול של מלכיות וקדמוניות אל תתבוננו אלו עול של מצרים; M ואומר אל . . . [6]) M וכן הוא אומר הנני . . . [7]) T 1, 11. הלא תדעוה אלו מלחמת של גוג משלו משל. [8]) das. לאחד שפגע בו ואב וניצל מידו והיה מספר במעשה הזאב וחזר ופגע בו ארי וניצל הימנו שבה מעשה הזאב והיה מספר מעשה ארי. חזר ופגע בו נחש וניצל מידו שכח מעשה שניהם והיה מספר מעשה נחש. אף כך ישראל. [9]) M ארי. [10]) M היה הולך ומספר מעשה ארי ופגע בו דוב וניצל ממנו שבה מעשה ארי והולך ומספר מעשה דוב. [11]) M הולך ומספר:

[1]) M את לבו בכולה ר׳ אחאי אומר משום ר״י. [2]) T 2, 2. אחי אומר משום ר״י אם כיון לבו כפ״ר אע״פ שלא כיון את לבו בפרק האחרון יצא; vgl. j 4a. [3]) M [מי שגדול]. [4]) M [בחכמה]:

[1]) M שתקדים:

בית אחר אוכל בבית חבירו ואם אין לו בית[1]) חברו עושה מחיצה[2]) ואוכל[3]) ואם אין לו דבר לעשות מחיצה מחזור פניו ואוכל ואינו מיסב[4]) ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ואינו מזמן ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו ופטור מקריית שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ובשבת מיסב ואוכל בשר ושותה יין ומברך ומזמן ומברכין עליו ומזמנין עליו וחייב[5]) בכל המצות האמורות בתורה[6]) ר׳ שמעון בן גמליאל אומר מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן: b [j. 5d] אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו: c [18a] המשמר את המת אף על פי שאינו מתו פטור מקריית שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה היו שנים זה משמר וזה קורא וזה משמר וזה קורא בן עזאי אומר[7]) היו באים בספינה מניחו בזוית זו[8]) ומתפללין שניהם בזוית אחרת: d [14b] ההוסר כוך למת[9]) בקבר פטור מקריית שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה הגיע זמן קריית שמע עולה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריית שמע ומתפלל: e [j. 4c] הרי שהיה עסוק עם המת בקבר והגיע עונת קריית שמע הרי זה פורש למקום טהרה ולובש תפילין וקורא את שמע ומתפלל: f [19a][10]) העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין אין המת לפניהם הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם הם עומדים ומתפללים והוא עומד ומצדיק עליו את הדין ואומר[11]) רבון העולמים הרבה חטאתי לפניך ולא נפרעת ממני[12]) אחד מני אלף יהי צידון מלפניך ה׳[13]) אלהינו שתגדיר פרצותינו ופרצות כל עמך[14]) בית ישראל בהחמים: g [j. 5d] אבל ביום הראשון אינו נותן תפילין ביום השני הוא נותן תפילין ואם באו פנים חדשות הוא הולצן כל שבעה דברי רבי אליעזר רבי יהושע אומר בראשונה ובשני אינו נותן תפילין ביום השלישי הוא נותן תפילין ואם באו פנים חדשות אינו הולצן: h [18a] לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא[15]) ואם עושה כן עובר משום (Pr. 17, 5) לועגלריש חרף עושהו:

2. a [19a] קברו את המת והזרו אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו בק׳ אחד או פסוק אחד: b [j. 6b] אין מוציאין את המת סמוך לקריית שמע אלא א״כ הקדימו שעה אחת או אם איחרו שעה אחת כדי שיקראו ויתפללו: c [19a] אין מוציאין את המת סמוך לקריית שמע ואם התחילו אין מפסיקין: d [19b][1]) שורה הרואה[2]) פנימה פטורה ושאינו רואה[3]) פנימה חייבת רבי יהודה אומר[4]) עצמן חייבין.

---

[1]) M לחבירו. [2]) M עשרה. [3]) M אין. [4]) M ואינו. [5]) M בקריית שמע ובתפלה ובכל מצות. [6]) M ר״ג. [7]) M אם. [8]) M וקורא. [9]) M בקור. [10]) M העם העסוקין. [11]) M לפני רבונו של עולם. [12]) M אחת. [13]) M אלהי. [14]) M ישראל לחיים ולשלום. [15]) M בו:

[1]) T 2, 11. קברו את המת ועמדו בשורה שורה הפנימית הרואה את הפנים פטורין ושאינה רואה את הפנים חייבין רבי יהודה אומר אם אין שם אלא שורה אחת העומדין לשם כבוד חייבין לשם אכל פטורין ׳הדו להספד הרואין את הפנים פטורין ושניים להם חייבין וכל העסוקין להספד מפסיקין לק״ש ואין מפסיקין לתפלה מעשה והפסיקו רבותינו לק״ש ולתפלה; j 6b ר״י אומר היו כולם שורה א׳ העומדין משום כ׳ . . . משום א׳ . . . יהו׳ לספוד הרואין פנים . . . ושאינן רואין פנים חייבין; das. ההספד וכל העסוקין בהספד מפסיק לק״ש ואם מפסיקין לתפלה. [2]) M את הפנים. [3]) M חייבת. [4]) M כבוד:

בעל הבית אוכל עמהם הרי אלו מברכין ד׳: f [das.] הכתף אף על פי שמישאו על כתיפו הרי זה קורא[1] את שמע אבל לא יתחיל לא בשעה שהוא פורק ולא בשעה שהוא טוען מפני שאין לבו מיושב בין כך ובין כך אל יתפלל עד שעה שיפרוק ואם היה עליו משאוי של ארבעת קבין מותר:

5. a [16a] בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן מכאן אמרו הכונס את הבתולה פטור[1]) ואת האלמנה חייב: b [j. 5d] כל מי שהוא פטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט: c [Sukka 25b][2]) חתן והשושבינין וכל בני החופה פטורין מן התפלה ומן התפילין וחייבין בקרית שמע משום רבי שילא אמרו חתן פטור[3]) והשושבינין וכל בני חופה חייבין:

7. a [16b][1]) עבדים ושפחות אין עומדים עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים[2]) ותנחומי אבלים מעשה[3]) ומתה שפחתו של רבי אליעזר נכנסו[4]) תלמידיו לנחמו כיון שראה אותם עלה לעלייה[5]) ועלו אחריו נכנס לאנפילון נכנסו אחריו נכנס לטרקלין נכנסו אחריו אמר להם כמדומה אני שאתם נכוים בפושרים[6]) עכשיו אי אתם נכוים אפילו בחמי חמין לא כך שניתי לכם עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרין עליהם ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלא[7]) מה אומרים עליהם כשם שאומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו המקום ימלא[8]) לך חסרונך כך אומרים לו על עבדו ועל[9]) שפחתו המקום ימלא לך חסרונך: b [das.][1]) עבדים ושפחות אין מספידין[10]) אותן רבי יוסי אומר אם[11]) עבד כשר הוא אומר עליו הוי איש טוב ונאמן ונהנה מיגיעו אמרו לו אם כן מה הנחת לכשרים:

8. a [j. 5cd] כל דבר שהוא של צער כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד חכם עושה ותבוא לו ברכה וכל דבר שהיא של שבח לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד חכם עושה אלא אם כן מינו אותו פרנס על הציבור:

III. 1. a [17b][1]) מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר[2]) ואם אין לו

1) T 2, 7. אבל בשעה שפורק וטוען לא יקרא לפי שאין לבו מכוון בין כך . . . לא יתפלל . . . שיפריש:
1) M מק״ש. 2) T 2, 10. השושבינים . . . ומן התפילין כל שבעת הימים . . . ר״ש אומר חתן פטור וכל בני החופה חייבין. 3) M וכולן חייבין:

1) M העבדים והשפחות. 2) M ולא ת״א. 3) j 5b שמ״ה . . . וגנבנסו . . . ולא קיבל נכנס מפניהם לחצר וגנבנסו אחריו לבית וגנבנסו אחריו אמר להם כמדומה הייתי שאתם נכוין בפושרין ואי אתם נכוין אפילו ברותחין והלא אמרו אין מקבלין תנחומין על העבדים מפני שהעבדים כבהמה אם על בני חורין אחרים אין מקבלין תנחומין כל שכן על העבדים מי שמת עבדו או בהמתו אומר לו המקום ימלא חסרונך. 4) M אצלו. 5) M וגנבנסו אחריו נכנס לבית וגנבנסו אחריו. 6) M ועכשיו אפילו ברותחין אין אתם נכוין. 7) M אלא כשם. 8) M חסרונך. 9) M אמתו שמתו. 10) M עליהם. 11) M היה:

1) j 6a אבל כל זמן שמתו מוטל לפניו אוכל אצל חבירו ואם אין לו חבר אוכל בבית אחר ואם אין לו בית אחר עושה מהיצה ואוכל ואם אינו יכול לעשות מחיצה הופך את פניו לכותל ואוכל ולא מיסב ולא אוכל כל צורכו ולא שותה כל צורכו ולא אוכל בשר ולא שותה יין ואין מזמנין עליו ואם בירך אין עונין אחריו אמן ואחרים שבירכו אינו עונה אחריהם אמן הדא דתימר בחול אבל בשבת מיסב ואוכל ואוכל בשר ושותה יין ואוכל כל צורכו ושותה כל צורכו ומזמנין עליו ואם בירך עונין אחריו אמן ואחרים שבירכו עונה אחריהן אמן אמר ר״ש בן גמליאל הואיל והתרתו לו את כל אילו הייבהו בשאר כל המצות של תורה אם היי שעה התרת לו חיי עולם לא כ״ש. 2) M אין:

מחמיר אני על עצמי: c [22a] רבי יהודה בן בתירה[1]) היה אומר אין דברי תורה מקבלין טומאה[2]) מעשה[3]) בתלמיד אחד שהיה מצמצם למעלה מרבי יהודה בן בתירה אמר ליה בני פתח פיך[4]) ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלין טומאה שנאמר (Jer. 23, 29) הלא כה דברי כאש נאם ה' ומה אש[5]) אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה: d [das.] מציע את המשנה ואינו מציע את[6]) התלמוד דברי רבי מאיר רבי יהודה בן גמליאל[7]) אומר משום רבי חנינא בן גמליאל זה וזה אסור ואמרי לה זה וזה מותר: e [24b] היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא את ראשו מפני הצנה הוצין בטליתו על צוארו וקורא קרית שמע ויש אומרים על לבו: f [das.][8]) היתה טליתו של בגד ושל עור ושל שק הגורה[9]) על מתניו מותר לקרוא קרית שמע[10]) אבל לתפלה עד שיכסה את לבו: g [24a] שנים[11]) שישנים[12]) במטה אחת זה מחזיר פניו וקורא וזה מחזיר פניו וקורא — הישן במטה ובניו ובני ביתו בצדו הרי זה לא יקרא קרית שמע אלא אם כן היתה טלית מפסקת[13]) ביניהן ואם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר: h [25b] מים צלולין ישב בהם עד צוארו וקורא[14]) ויש או' עוכרן ברגלו: i [25a] לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת[15]) כלבים ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת תרנגולים ולא כנגד[16]) צואת אשפה שריחה רע[17]) ואם היה מקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים יושב בצדו וקורא ק"ש ואם לאו מרחיק[18]) מלא עיניו[19]) וכן לתפלה ריח רע שיש לו עיקר מרחיק ארבע אמות ממקום[20]) הריח וקורא ק"ש: k [das.] לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת חזירים[21]) ולא כנגד צואת כלבים בזמן שנתן עורות לתוכן: l [22b] היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו מהלך לפניו עד שיזרקנו[22]) לאחוריו ארבע אמות: m [j. 6d] קטן[23]) שהוא יכול לאכול כזית דגן פורשין מצואתו וממימי רגליו ארבע אמות ואם אינו יכול לוכל כזית דגן אין פורשין לא מצואתו ולא ממימי רגליו ארבע אמות: n [25b] גרף[24]) של רעי

---

[1]) M או'. [2]) M ומעשה. [3]) j 6c באחד שעמד לקרות בתורה בנציבין כיון שהגיע להזכרה התחיל מגמגם בה אמר לו ר' יהודה בן בתירה פתח פיך ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלין טומאה. [4]) M והאיר. [5]) M אינה מקבלת. [6]) M המדרש. [7]) M משום רבי חנינא בן גמליאל אומר. [8]) T 2, 14. הרי שהיתה מטפחת של בגד ושל עור הגורה לו על מתניו הרי זה קורא ובין כך ובין כך לא יתפלל עד שיכסה לבו. [9]) M לו על מתניו קורא ק"ש, [10]) M ולתפלה. [11]) M שהיו ישנים. [12]) T 2 15. בטלית א' אינן רשאין לקרות את שמע אלא זה מתכסה בכסותו וקורא וזה מתכסה בכסותו וקורא אם היו בנו ובתו קטנים הרי זה מותר. [13]) M בינו וביניהן. [14]) M ק"ש. [15]) M צואת תרנגולים ולא כנגד צואת כלבים. [16]) M אשפה. [17]) M היה שם מקום גבוה עשרה או נמוך עשרה עומד בצדו וקורא. [18]) M כמלא. [19]) j 6d מרחיקין מצואת אדם ד' אמות ומצואת בלבים ד"א ובשעה שהוא נותן לעורות — מרחיקין מצואת חזיר ד"א ומצואת הנמייה ד"א ומצואת התרנגולים ד"א — מרחיקין מריח רע ד"א. [20]) M שיכלה הריח וקורא. [21]) M בזמן שיש בהן עורות. [22]) לצדדין nach einer andern Beraita soll man seitwärts gehen. [23]) T 2, 16. קטן שיכול לאכול כזית פורשים מצואתו וממימי רגליו ד"א ואין פורשין אלא משל אדם ומשל בלבים בזמן שנתן לתוכן עורות. [24]) j 6d אחד של ריעי ואחד של מים צריך להרחיק ממנו ד' אמות ושלפני המטה נתן לתוכו מים כל שהוא יקרא ואם לאו לא יקרא ר' זבאי אומר נתן לתוכו רביעית מים יקרא ואם לאו לא יקרא. ומהו כדי רביעית רביעית בתוך רביעית אחד כלי קטן ואחד כלי גדול. רשב ג אומר שלאחר המטה

3. a [j. 6 b] כל מצות שאדם פטור אדם מוציא את הרבים ידי חובתן חוץ מברכת המזון: b [20 b][1] באמת אמרו בן מברך לאביו ועבד מברך לרבו ואשה מברכת לבעלה אבל אמרו חכמים תבא מארה[2] לאדם שאשתו ובניו מברכין לו:

4. [j. 6 c] בעל קרי שאין לו מים לטבול[1] הרי זה קורא את שמע ואינו משמיע לאזנו ואינו מברך[2] לא לפניה ולא לאחריה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים קורא את שמע ומשמיע לאזנו ומברך לפניה ולאחריה[3]: b [das.] בעל קרי[4] הולה שנפלה עליו תשעת קבין מים ושחור שנפלו על ראשו ועל רובו שלשה לוגין מים שאובים טהר לעצמו אבל אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיבוא בארבעים סאה רבי יודה אומר ארבעים סאה מכל מקום:

5. a [22 b] היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר היה קורא בתורה ונזכר שהוא בעל קרי[1] אינו מפסיק ועולה אלא מגמגם וקורא רבי מאיר אומר אין בעל קרי רשאי לקרות בתורה יותר משלשה פסוקים: b [22 a] והודעתם לבניך ולבני בניך וכתיב בתריה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע מכאן אמרו[2] הובים והמצורעים ובועלי נדות[3] מוהרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים לשנות במשנה[4] ובתלמוד ובהלכות[5] ובאגדות אבל בעלי קריין אסורים רבי יוסי אומר שונה הוא ברגיליות ובלבד שלא יציע[6] את המשנה ר' יונתן בן יוסף אומר מציע הוא את המשנה ואינו מציע את התלמוד רבי נתן בן אבישלום אומר אף מציע את התלמוד ובלבד שלא יאמר הזכרות שבו רבי יוחנן הסנדלר תלמידו של רבי עקיבא משום רבי עקיבא אומר לא יכנס למדרש כל עיקר ואמרי לה לא יכנס לבית המדרש כל עיקר רבי יהודה אומר[7] שונה הוא בהלכות דרך ארץ[8] מעשה ברבי יהודה שראה קרי והיה מהלך על גב הנהרי אמרי לו תלמידיו רבינו שנה לנו פרק אחד בהלכות דרך ארץ יוד ובטבל[9] ושנה להם אמרו לו לא כך למדתנו[10] רבינו שונה הוא בהלכות דרך ארץ אמר להם אף על פי[11] שמיקל אני על אחרים

---

[1] j 6b אבל אמרו אשה מברכת לבעלה ועבד מברך לרבו וקטן לאביו. [2] M על אדם:

[1] B 22 a קורא ק"ש ואינו מברך . . . ולא לאחריה ואוכל פתו ומברך לאחריה ואינו מברך לפניה אבל מהרהר בלבו ואינו מוציא בשפתיו דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר בין כך ובין כך מוציא בשפתיו. [2] T 2, 13. בין מלפניה ובין מלאחריה. [3] das. אמר ר"מ פעם א' היינו יושבין לפני ר"ע והיינו קורין את שמע ול"א היינו משמיעים לאזנינו מפני קסדור א' שהיה עומד על הפתח אמרו לו אין שעת הסכנה ראייה. [4] B 22 a שנתנו עליו תשעה קבין מים טהור נחום איש גם זו לחשה לרבי עקיבא ור"ע לחשה לבן עזאי וב"ע יצאה ושנאה לתלמידיו בשוק; 22 b . . . טהור במה דברים אמורים לעצמו אבל לאחרים ארבעים סאה . . . ; T 2, 12. חולה שנתן עליו תשעה . . . הרי זה קורא אבל אינו מוציא . . . :

[1] M לא יהא מקצר אלא. [2] j 6 c זבין וזבות נדות ויולדות קורין בתורה ושונין מדרש והלכות והגדות וב"ק אסור בכולן; T 2, 12. חזבין והזבות והנדות והיולדות מותרין לקרות בתורה ולשנות במשנה ובמדרש ובהלכות ובהגדות וב"ק אסורין בכולן רבי יוסי אומר שונה בהלכות הרוגליות ובלבד . . . [3] M ויולדות. [4] M ובמדרש. [5] M ובהגדות ובעלי. [6] M ר' יונתן ב"ר . . . אף מציע [את המשנה] ובלבד שלא יציע את המדרש ר"א בן שמוע אומר אף מציע את המדרש ובלבד שלא יזכיר את האזכרות שבו. [7] M אבלי. [8] M מעשה. [9] M ועלה ואח"כ שנה. [10] M אבל שונה. [11] M שאני מיקל:

IV. 1 a [26 b] אברהם תקן תפלת שחרית שנאמר (Gn. 19, 27) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה שנאמר (Ps. 106, 30) ויעמד פינחס ויפלל יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר (Gn. 24, 63) ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה שנאמר [1] (Ps. 102, 1) תפלה לעני כי יעטף ולפני ה׳ ישפך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר (Gn. 28, 11) ויפגע במקום ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי: b [das.] מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות [2] שחרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות ורבי יהודה אומר עד ארבע שעות שחרי תמיד של שחר [3] קרב והולך עד ארבע שעות ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב [4] שחרי תמיד של בין הערבים [3] קרב והולך עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה [5] שחרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שחרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה ומפני מה אמרו [6] של מוספין כל היום שחרי [7] קרבן של מוספין [7] קרב כל היום רבי יהודה אומר עד שבע שעות שחרי [8] קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות ואיזו היא מנחה גדולה משש שעות ומהצה ולמעלה ואיזו היא מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה: c [26 a] מעות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות מעות לא יוכל לתקון זה שבטל קרית שמע של [9] ערבית וקרית שמע של שחרית או תפלה של ערבית או תפלה של שחרית וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חבריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם: d [27 a] היו לפניו שתי תפלות אחת של [10] מוסף ואחת של מנחה מתפלל של מנחה ואחר כך [11] של מוספין שזו תדירה וזו אינה תדירה רבי יהודה אומר מתפלל של [12] מוסף ואחר כך [11] של מנחה שזו [13] עוברת וזו [13] אינה עוברת: e [j. 7 b] הקדים תפלת המנחה לתפילת המוספין יצא: f [27 b] מעשה בתלמיד אחד שבא [14] לפני ר׳ יהושע אמר ליה תפלת ערבית רשות או חובה אמר ליה רשות בא לפני רבן גמליאל א״ל תפלת ערבית רשות או חובה א״ל חובה א״ל והלא רבי יהושע אמר לי

---

[1]) M אשפוך לפניו שיחי (ואומר תפלה לעני וגו׳). [2]) T 3, 1. שכן תמיד של שחר היה קרב עד חצות. [3]) Mהיה. [4]) T 3, 1. שכן תמיד של בין הערבים היה קרב עד הערב. [5]) das. וכמה הוא פלג המנחה אחת עשרה שעה חסר רביע; B 26b פלג המנחה אחרונה אמרו והיא אחת עשרה שעות חסר רביע. [6]) M ומוספין. [7]) M קרבנות מוספין קריבין וחולקין כל. [8]) M קרבנות מוספין קריבין עד. [9]) M שחרית או ק״ש של ערבית או תפלה של שחרית או תפלה של מנחה או תש״ע. [10]) M מנחה ואחר של מוספין. [11]) M מתפלל. [12]) M מוספין. [13]) M מצוה j 7c [14]) ושאל את רבי יהושע תפלת הערב מהי אמר ליה רשות בא ושאל את רבי גמליאל תפלת הערב מהו אמר ליה חובה א״ל והא רבי יהושע אמר לי רשות אמר לו למחר כשאכנס לבית הוועד עמוד ושאול את הזלנה הזאת. למחר עמד אותו תלמיד ושאל את ר״ג תפלת הערב מהו אמר לו חובה אמר לו הא ר׳ יהושע אמר לי רשות אמר ר״ג לרבי יהושע את הוא אומר רשות אמר ליה לאו אמר לו עמוד על רגליך ויעידוך והיה ר״ג יושב ורגש ורבי יהושע עומד על רגליו עד שריננו כל העם ואמרו לרבי תוצפית התירגמן הפטר את העם אמרו לרבי זינון החזן אמור התחיל ואמר התחילו ועמדו כל העם על רגליהם ואמרו לו כי על מי לא עברה רעתך תמיד הלמו ומינו את ר״א בן עזריה בישיבה בן שש עשרה שנה ונתמלא כל ראשו שיבות והיה רבי עקיבא יושב ומצטער ואמר לא שהוא בן תורה יותר ממני אלא שהוא בן גדולים יותר ממני אשרי אדם שזכו לו אבותיו אשרי אדם שיש לו יתד במי להתלות בה וכי מה היתה יתידתו של ר״א בן עזריה שהיה דור עשירי לעזרא — מיד

[1]) ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק״ש כנגדן ואף על פי שאין בהן כלום ומי רגלים עצמן עד שישהל לתוכן מים וכמה ישהל לתוכן מים כל שהוא רבי זכאי או׳ רביעית בין לפני המטה בין לאחר המטה רבן שמעון בן גמליאל אומר לאחר המטה קורא לפני המטה אינו קורא אבל מרחיק הוא ד״א וקורא רבי שמעון בן אלעזר או׳ אפילו בית מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם או שיניחם תחת המטה: o [das.] ר״ש ב״א או׳ אחר המטה קורא מיד לפני המטה מרחיק ד״א[2]) ר״ש ב״ג או׳ אפילו בית מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם או שיניחם תחת המטה: p [25a] מי רגלים כל זמן שמטפיחין אסורין נבלעו או יבשו מותרים: q [das.] כלי שנשפכו ממנו מי רגלים אסור לקרות ק״ש כנגדו ומי רגלים עצמן שנשפכו נבלעו מותר לא נבלעו אסור רבי יוסי אומר כל זמן שמטפיחין: r [j. 6 d] המתפלל אל ישיל את המים עד שיהלך א״א וכן המטיל מים אל יתפלל עד שיהלך א״א: s [22b] היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו[3]) פוסק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל: t [24b][4]) המהלך במבואות המטונפות מניח ידו על פיו[5]) ויקרא ק״ש: v [das.] היה מהלך במבואות המטונפות לא יקרא ק״ש ולא עוד אלא[6]) שאם היה קורא וכא פוסק: w [23a][7]) הנצרך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה — כמה דברים אמורים[8]) בשאין יכול לעמוד על עצמו אבל אם יכול לעמוד על עצמו תפלתו תפלה: z [das.] הנכנס לבית הכסא חולין תפילין ברחוק ארבע אמות ונכנס: a a [das.] הנכנס לבית הכסא קבוע חולין תפילין ברחוק ארבע אמות ומניחן בחלון הסמוך לרשות הרבים ונכנס ובשהוא יוצא מרחיק ארבע אמות ומניחן דברי בית שמאי ובית הלל אומרים אוחזן בידו ונכנס רבי עקיבא אומר אוחזן בבגדו ונכנס — ולא יניחם בחורים הסמוכים לרשות הרבים שמא יטלו אותם עוברי[10]) דרכים ויבוא לידי חשד ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורים הסמוכים לרשות הרבים ובאת זונה אחת ונטלתן[11]) ובאת לבית המדרש ואמרה ראו מה נתן לי פלוני[12]) בשכרי כיון ששמע איתו תלמיד כך עלה[13]) לראש הגג ונפל ומת באותה שעה התקינו שיהא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס: b b [das.] בראשונה היו מניחין תפילין בחורין הסמוכין לבית הכסא ובאין עכברים ונוטלין אותן התקינו שיהא מניחן אותן בחלונות הסמוכות לרשות הרבים ובאים[14]) עוברי דרכים ונוטלים אותן[15]) התקינו שיהא אוחזן בידו ונכנס:

יקרא שלפני המטה לא יקרא ר״ש בן אלעזר אומר אפילו טריקלין עשר על עשר לא יקרא עד שיכבנו או עד שיניחנו תחת המטה.

[1]) T 2, 16. ושל מימי רגלים עמו בבית הרי זה מרחיק ד״א וקורא שלפני המטה אם נותן לתוכן מים כל שהן קורא ואם לאו לא יקרא ר׳ זכאי או׳ אפילו המטה לא יקרא שלאחר המטה יקרא ר״ש ב״א אומר אפילו כל הבית כולו בעשר אמות ומונח בתוכו לא יקרא עד שיכבנה או עד שיניחנו תחת המטה. [2]) M וקורא. [3]) M ממתין. [4]) M היה מהלך. [5]) M וקורא. [6]) M אזלל. [7]) M היה צריך. [8]) M שאינו יכול לעכב עצמו אבל יכול לעכב עצמו. [9]) M ובשהוא יוצא מרחיק ד׳ אמות ומניחן. [10]) M רה״ד. [11]) M והלכה אצל הכמים. [12]) M באתנני. [13]) M לגג. [14]) M עוברים ושבים. [15]) M התקינו שיהא תולין אותן באילנות ועדיין באין עדבין ונוטלין איתן התקינו:

מנע עצמו מבית המדרש — אמר[1]) רבן גמליאל הואיל והכי הוה איזיל ואפייסה לרבי יהושע כי מטא לביתיה הזנהו לאשיתא דביתיה דמשחרן אמר ליה מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה אמר לו אוי לו לדור שאתה פרנסו[2]) שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם[3]) מתפרנסים ובמה הם נזונים אמר לו נעניתי לך מחול לי לא אשנח ביה עשה בשביל כבוד[4]) אבא פיים אמרו מאן ניזיל ולימא להו לרבנן אמר להו ההוא כובס אנא אזילנא שלח להו רבי יהושע לבי מדרשא מאן דלביש מדא ילבש מדא ומאן דלא לביש מדא ייסר[5]) ליה למאן דלביש מדא שלח[6]) מדך ואנא אלבשיה אמר להו רבי עקיבא לרבנן טרוקו גלי דלא ליתו עבדי דרבן גמליאל ולצערו לרבנן אמר רבי יהושע מוטב דאקום ואיזיל אנא לגבייהו אתא טרף אבבא אמר ליה מזה בן מזה יזה[7]) ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה מימיך מי מעירה ואפרך אפר מקלה אמר לו רבי עקיבא[8]) רבי יהושע נתפייסת כלום עשינו אלא[9]) בשביל כבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו[10]) אמרי היכי נעביד נעבריה גמירי מעלין בקודש ואין מורידין נדרוש מר הדא שבתא ומר חדא שבתא אתו לאקנאוי אלא לדרוש רבן גמליאל תלתא שבתי ורבי אלעזר בן עזריה חדא שבתא והיינו דאמר מר שבת של מי היתה של רבי אלעזר בן עזריה היתה ואותו תלמיד רבי שמעון בן יוחאי הוה:

2. [28 b] a בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי[1]) שלא[2]) יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא יכשלו בי חברי בדבר הלכה ואשמח בהם ביציאתו מהו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ישששת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לדבר תורה והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ[3]) לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת:

3. [das.] a שמעון הפקולי[1]) הסדיר שמנה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה אמר להם רבן גמליאל לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת

---

[1]) M איקום ואיזיל ואפייסיה כי אתא לגביה חזנהו לכותלי ביתיה דהוו קא משחרן א"ל. [2]) M שאין אתה יודע בצערן. [3]) M עסוקים. [4]) M בית אבא א"ל מחול לך. [5]) M לגברא. [6]) M מדא ואנא אלבשיניה. [7]) M מי שאינו מזה. [8]) M לרבי. [9]) M לכבודך. [10]) M אף על פי כן יהבו ליה לר"ג תרתין שבתא ולראב"ע הדא שבתא והיינו דתנן שבת:

[1]) j 7 d ואלהי אבותי שלא אקפד כנגד חבירי ולא חבירי יקפידו כנגדי שלא נטמא את הטהור ולא נטהר את הטמא שלא נאסור את המותר ולא נתיר את האסור ונמצאתי מתבייש לעולם הזה ולעולם הבא ובויציאתו . . . ואלהי אבותי שנתת חלקי מיושבי בית המדרש ובתי כנסיות ולא נתת חלקי בבתי תרטיות יבבתי קרקסיות שאני עמל והן עמלין אני שוקד והן שוקדין אני עמל לירש גן עדן והן עמלין לבאר שחת שנא' כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת. [2]) M אכשל בדבר הלכה ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר [ולא על זכאי חייב ולא על חייב זכאי] ויל יכשלו חברי ברבר הלכה והם ישמחו בי ואני אשמח עמהם. [3]) M לגן עדן:

[1]) M סדר.

רשות אמר ליה המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש[1]) כשנכנסו בעלי תריסין עמד השואל ושאל תפלת ערבית רשות או חובה אמר לו רבן גמליאל חובה אמר להם רבן גמליאל לחכמים כלום יש אדם[2]) שחולק בדבר זה אמר ליה רבי יהושע לאו אמר ליה והלא[3]) משמך אמרו לי רשות אמר ליה יהושע עמוד על רגליך ויעודו בך עמד רבי יהושע על רגליו ואמר אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת[4]) ועכשיו שאני חי והוא חי היאך יכול החי להכחיש את החי היה רבן גמליאל יושב ודורש ורבי יהושע עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן עמוד ועמד אמרו עד כמה[5]) נצעריה וניזיל בראש השנה אשתקד צעריה בבבוהות במעשה דרבי צדוק צעריה חבי נמי צעריה תא ונעבריה[6]) מאן נוקים[7]) ליה נוקמיה לרבי יהושע בעל מעשה הוא נוקמיה לרבי עקיבא דלמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא הוא חכם דאי[8]) מקשי ליה מפרק ליה והוא עשיר דאי[9]) אית ליה לפלוגי לבי קיסר אף הוא אזיל ופלח והוא עשירי לעזרא דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה[10]) אתו ואמרו ליה ניחא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא אמר להו אזיל ואמליך באינשי ביתי[11]) אול ואמליך בדביתהו אמרה ליה דלמא מעברין לך אמר לה[12]) מעלין בקודש ולא מורידין דלמא עניש לך אמר לה יומא[13]) חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר ליתי לך חוורתא דהוא יומא בר תמני סרי שני הוה[14]) אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חוורתא[15]) היינו דקאמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה: g [28 a][16]) אותו היום סלקוהו לשומר הפתח וניתנה להם רשות לתלמידים ליכנס שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש הדוא יומא אתוספו כמה ספסלו — הוה קא חלשא דעתיך דרבן גמליאל אמר דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל אחויה ליה בחלמי חצבי חוורי דמליין קטמא ולא היא ההוא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה: עדיות בו ביום נשנית וכל היכא דאמרינן בו ביום ההוא יומא הוה ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה ואף רבן גמליאל לא

חלך לו ר"ג אצל כל אחד ואחד לפיוסו בביתו אזל גבי ר' יהושע אשכחיה יתיב עכיד מחטין א"ל אילין את חיי א"ל ועד כדון את בעי מידעי אנא לו לדור שאתה פרנסו אמר לו נעניתי לך ושלחן גבי ר"א בן עזריה חד קצר ואית דמרן ר' עקיבא הוה אמר לו מי שחוא מוה בן מוה יזה מי שאינו לא מוה זלא בן מוה יימר למוה בן מוה מימך מי מערה ואפרך אפר מקלה אמר לו נתרציתם אני ואתם נשבים לפתחו של רבן גמליאל אף על פי כן לא הורידו אותו מגדולתו אלא מינו אותו אב בית דין:

[1]) M ניין שנכנסו. [2]) M חולק. [3]) M בשמך. [4]) M עכשיו. [5]) M ליצעריה ולימל אתא בבבוהות צעריה בבעשה דר"צ צעריה אשתקד בר"ה צעריה חבא צעריה. [6]) M אזיל. [7]) M נוקים לר"י חזה ליה ב"מ. [8]) M איבא דמקשי ליה מצי בפרק. [9]) M אזיל איתו ופלח לב"ק איתו נמי. [10]) M א"ל לראב"ע ניקום מר ונמליך. [11]) M א"ל לחיי אול ואמליך באינשי ביתיה א"ל אתתיה ולמא מפיוסי ליה ומעברי לך. [12]) M גמירי. [13]) M חד במן יקר. [14]) M הדרי ליה. [15]) M כבן שבעין שנין היינו דתנן מו' יצ"מ בלילות אמר ר"א. [16]) M מסכת עדיות בו ביום נישנית וכל בו ביום דאמרינן התיא יומא הוה ובו ביום נסתלקו שומרי הפתח ונתנה רשות לתלמידים להכנס שהיה ר"ג מכריז כלת"ח שאין תוכו כברו אל יכנס ובו ביום נתוספו כמה ספסלי אמרו לא היתה הלכה תלויה לביהמ"ד שלא פירשוה -- הוה קא חלשא ליה דעתיה דר"ג אמר שמא ח"ו מונע תורה הואי א"ל בחלמיה ח"ח דמליין סריקותא ולא מלתא היא אלא ליתובי דעתיה בחלמא אחוי ליה,

את הרוחות[1]) יכוין[2]) לבו כנגד אביו שבשמים שנאמר (I. Reg. 8, 44) והתפללו אל ה' היה עומד[3]) בחוצה לארץ יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל שנאמר (v 48) והתפללו[4]) אליך דרך ארצם היה עומד בארץ ישראל יכוין את לבו כנגד ירושלים שנאמר (II. Dhr. 6, 34) והתפללו[5]) אל ה' דרך העיר אשר בחרתה בה היה עומד בירושלים יכוין את לבו כנגד בית המקדש שנאמר (6, 32) והתפללו והתחננו אליך בבית הזה היה עומד בבית המקדש יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים שנאמר (I. Reg. 8, 35) והתפללו אל המקו הזה היה עומד בבית קדשי הקדשים יכוין את לבו כנגד[6]) בית הכפורת היה עומד אחורי בית הכפורת יראה עצמו כאילו לפני הכפורת נמצא[7]) עומד במזרח מחזיר פניו למערב במערב מחזיר פניו למזרח בדרום מחזיר פניו לצפון בצפון מחזיר פניו לדרום נמצאו כל ישראל מכונין את לבם למקום אחד: c [j 8b] לכל הרוחות אין מהזירין חוץ מרוח מזרחית:

a 1. V. [31 a] אין עומדין להתפלל לא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה: b [das][1]) אין עומדים להתפלל[2]) לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ילא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך[3]) שמחה של מצוה וכן לא יפטור אדם מחבירו לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ילא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר הלכה שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומין: c [das] המתפלל צריך שיכוין את לבו[4]) לשמים אבא שאול אומר סימן לדבר (Ps. 10, 17) תכין לבם תקשיב אזנך — אמר רבי יהודה[5]) כך

---

[1]) j 8 b הרי אילו מתפללין בלפי למעלן שנ' והתפללו אל ה' העומדים ומתפללין בחוצה לארץ הופכין את פניהם בלפי ארץ ישראל ומה טעם והתפלל אליך דרך אשר נתת לאבותם העומדין ומתפללין בארץ ישראל הופכין את פניהן בלפי ירושלים ומה טעם והתפלל אליך דרך העיר אשר בחרת בה העומדין ומתפללין בירושלים הופכין פניהן בלפי הר הבית שנאמר והבית אשר בניתי לשמך העומדין ומתפללין בהר הבית הופכין פניהן בלפי בית קדשי הקדשים ומה טעם והתפללו אל המקום הזה ואתה תשמע אל מכון שבתך אל השמים ושמעת ונלחת נמצאו העומדין בצפון פניהן לדרום העומדין לדרום פניהן לצפון העומדין במזרח פניהן למערב למערב פניהן למזרח נמצאו כל ישראל מתפללין אל מקום אחד הה"ד כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים; T 3, 14. מכונין לבם למקום ומתפללין שנאמר והתפללו אל ה' העומדין בחוצה לארץ מכונים את לבם כנגד א"י ומתפללין שנאמר התפללו אל ה' דרך ארצם אשר בחרת בה העומדין בא"י מכונים לב כנגד ירושלם ומתפללין שנאמר והתפללו אל העיר הזאת העומדין בירושלם מכונים את לבן כנגד בית המקדש ומתפללין שנ' והתפללו אל המקום הזה נמצאו עומדין בצפון . . . [2]) M את לבו לאביו. [3]) M בתפלה. [4]) M אל ה'. [5]) M ואל העיר הזאת. [6]) M הכפורת היה עומד אחורו הכפורת יחזור פניו כנגד בית הכפורת. [7]) M היה עומד במזרח הופך פניו למערב למערב הופך פניו למזרח בצפון הופך פניו לדרום הופך פניו לצפון נמצאו כולם למקום אחד מתפללין:

[1]) j 8 d לא יעמוד אדם ויתפלל לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלין אלא מתך רבר של תורה וכן אל יפטר אדם מתוך הכ רו לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך ק"ר ולא מתוך דברים בטלים אלא מתך דבר של תורה שכן מצינו בנביאים הראשונים שהיו חותמין את דבריהם בדברי שבח ובדברי נחמות [2]) T 3, 21. מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתך ק"ר ולא מתוך ב"ט אלא מתוך דברים של הכמה יכן לא יפטר . . . והתנונים. [3]) M דבר שמהה שנא' ועתה קחו לי מנגן: היה כנגן המנגן ותהי עליו רוח ה'. [4]) T 3, 4. א"ש או' סימן לתפלה תכין לבם . . . [5]) T 3 5. כשהיה

המינין עמד שמואל הקטן ותקנה לשנה אחרת שבחה והשקיף בה[1]) שתים ושלש שעות ולא העלוהו: b [j. 8a] כולל של מינים ושל פושעים במכניע זדים ושל זקנים ושל גרים במבטח לצדיקים ושל דוד בבוני ירושלים: c [das.] שבע מעין שמונה עשרה (ואית תני תני) שמונה עשרה מעין שמונה עשרה: d [das] בכל יום אדם מתפלל שמונה עשרה במוצאי שבת ובמוצאי יום הכפורים ובמוצאי העניה צבור: e [34a] אלו ברכות שאדם שוחה בהן באבות תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף ואם בא[2]) לשוח בסוף כל ברכה וברכה יבתחלת כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה: f [34b] הכורע בהודאה הרי זה משובח[3]) — הכורע בהודאה ובהודאה של הלל הרי זה מגונה: g [j. 13b] רבי יהודה אומר שלשה דברים צריך אדם לומר בכל יום ברוך שלא עשאני גוי ברוך שלא עשאני בור ברוך שלא עשאני אשה:

4. a [29b] (1 המהלך במקום נדודי[2]) חיה ולסטים מתפלל תפלה קצרה[3]) איזו היא תפלה קצרה רבי אליעזר אומר עשה רצונך בשמים ממעל ותן נחת רוח ליריאיך[4]) מתחת והטוב בעיניך עשה ביחד אתה ה' שומע תפלה[5]) רבי יהושע אומר שמע שועת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם ביחד אתה ה' שומע תפלה רבי אליעזר ברבי צדוק אומר שמע צעקת עמך[6]) ישראל ועשה מהרה בקשתם ברוך אתה ה' שומע תפלה אחרים אומרים צרכי עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה[7]) יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד[8]) כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה[9]) די מחסידה ברוך אתה ה' שומע תפלה: b [j. 8b] מתפלל ואחר כך תובע צרכיו [ואית תניי תני] תובע צרכיו ואחר כך מתפלל:

5. a [30a] היה רוכב על החמור[1]) והגיע זמן תפלה אם יש[2]) לו מי שיאחז את החמור ירד למטה ויתפלל ואם לאו ישב במקומו ויתפלל רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו: b [10b] לא יעמוד אדם לא על גבי[3]) כסא ולא על גבי שרפרף ולא במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך ויתפלל לפי שאין גבהות לפני המקום שנאמר ממעמקים קראתיך ה' וכתיב תפלה לעני כי יעטף: c [30a] סומא[4]) ומי שאינו יכול לכוין

(1 M יותר משתים. (2 M לשחות בכל ברכה וברכה מלמד. (3 nach einer andern B. מגונה ist er tadelnswert:

(1 T 3, 7. היה מהלך במקום הסכנה וליסטין מתפלל תפלה קצרה איזו היא . . . לריאיך בארץ והטוב . . . ברוך שומע תפלה רבי יוסי אומר שימע קול תפלת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם ברוך שומע תפלה ר"א בר צדוק אומר שמע קול צעקת . . . מהר . . . ברוך שמע תפלה . . . יאחד כל צורכיו ובל גויה . . . ברוך שמע תפלה (2 M היות. (3 M ואומר הושע את עמך וכו' איזהו. (4 M מלמטה. (5 M רבי יוסי או' שעה [שמע] תפלת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם ברוך שומע תפלה רבי יהושע או' שעה [שמע] שועת עמך בית ישראל. (6 M בית. (7 j 8b אלא י"ר . . . ואלהי אבותינו שתתן לכל בריה ובריה צרכיה ולכל גויה . . . ברוך ה' כי שמעת קול תחנוני ברוך אתה . . . (8 M די. (9 M כדי:

(1 j 8b אם יש לו מי לאחזו בחמורו ירד ומתפלל למטן וא"ל מתפלל במקומו רבי או' . . . מתפלל במקומו שכך לבו מיושב; T 3, 18. אם יש . . . מי שאוחז לו החמור . . . יתפלל במקומו רבי או' . . . ובין כך מתפלל במקומו ובלבד שיהא לבו מכוון. (2 M אחר עמו שיאחז א"ח ירד ויתפלל. (3 T 3, 17. משה ולא ע"ג בכא ולא ע"ג ספסל ויתפלל לפי שאין גבהות לפני המקום שנאמר ממעמקים קראתיך ה' אם היה זקן או חולה חרי זה מותר. (4 M ושאינו:

בברכת השנים מחזירין אותו והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס: b [j. 9b] בטל וברוחות לא הייבו חכמים להזכיר ואם רצה להזכיר מזכיר: c [das] אם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו: d [33a] המבדיל בתפלה משובה יותר[1] ממי שמבדיל על הכוס ואם הבדיל[2] בזו ובזו יניחו לו ברכות על ראשו:

a 3. [26b] טעה ולא התפלל[1] מנחה בערב שבת מתפלל בליל שבת שתים טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במוצאי שבת שתים של הול מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה[2] שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו: b [30b] טעה ולא הזכיר של ראש חדש בערבית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשחרית בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה: c [34a] העובר לפני התיבה צריך לסרב ואם אינו מסרב דומה לתבשיל שאין בו מלה ואם מסרב יותר מדאי דומה לתבשיל שהקדחתו מלה הא כיצד[3]. הוא עושה פעם ראשונה יסרב שניה מהבהב שלישית פושט את[4] רגליו ויורד — שלישה[5] היבן קשה ומעוטן יפה ואלו הן שאור ומלה וסרבנות: d [das.] מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה[6] בפני רבי אליעזר והיה מאריך[7] יותר מדאי אמרו לו תלמידיו רבינו כמה ארכן הוא זה אמר להם כלום[8] מאריך יותר ממשה רבינו דכתיב ביה[9] את ארבעים יום ואת ארבעים הלילה וגו' שוב מעשה בתלמיד אחד[10] שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר והיה מקצר יותר מדאי אמרו לו[11] תלמידיו כמה קצרן הוא זה אמר להם כלום מקצר יותר ממשה רבינו דכתיב (Nm. 12, 13) אל נא רפא נא לה:

a 4. [j. 9c] הפורס את שמע והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו והקורא בתורה והמפטיר בנביא והמכריז על אחת מכל מצות האמורות בתורה לא יענה אחר עצמו אמן[1] ואם ענה הרי זה בור — (ואית תניי תני) הרי זה חכם: b [das. 14c] לא היו עונין אמן בבית המקדש מה היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד מנין שלא היו עונין אמן במקדש ת"ל קומי ברכי את ה' וגו' מנין על כל ברכה וברכה ת"ל ומרומם על כל ברכה ותהלה: c [das. 7c] בני פרקים הכהנים נושאין את כפיהם ד' פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה ובנעילת שערים בתעניות ובמעמדות וביום הכיפורים:

a 5. [34b] מעשה שחלה בנו של רבן גמליאל שגר שני תלמידי חכמים אצל רבי חנינא בן דוסא לבקש עליו רחמים כיון שראה אותם עלה לעליה

[1]) M משהבדיל. [2]) M בזה או בזה:

[1]) M בע"ש במנחה מתפלל בערבית שתים של שבת. [2]) M [רבי או']. [3]) M פ"ר מסרב [4]) M ידיו ורגליו. [5]) M דבריס. [6]) M לפני. [7]) M ברהמים. [8]) M ארכן הוא יותר. [9]) M ואשב בהר מ' יום ומ' לילה. [10]) M שהיה מקצר. [11]) כמה קצרן הוא א"ל כלום קצרן הוא יותר.

[1]) B 45b העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח (ות"א) הרי זה מגונה.

היה מנהגו של רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה[1]) מפני טורח צבור וכשהיה מתפלל ביני לבין עצמו אדם מניחו בווית זו ומוצאו בווית אחרת וכל כך למה מפני[2]) כריעות והשתחויות: d [34 b] המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן ואם אינו יכול לכוין בכולן יכוין את לבו באחת: e [32 b] המתפלל צריך שישהא שעה אחת קודם תפלתו ושעה אחת אחר תפלתו קודם תפלתו מנין שנאמר אשרי יושבי ביתך לאחר תפלתו מנין דכתיב אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך — חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת וחוזרין ושוהין שעה אחת: f [28 b] כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמרו לו רבי למדנו ארחות חיים[3]) ונזכה בהן לחיי העולם הבא אמר להם הזהרו בכבוד חבירכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי תלמידי חכמים וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים[4]) וכשכיל כך תזכו לחיי העולם הבא[5]): g [32 b] המתפלל וראה[6]) אנס בא כנגדו[7]) ראה קרון בא בנודו לא יהא מפסיק[8]) אלא מקצר ועולה: h [j. 9a] היה עומד[9]) ומתפלל באמצע או בפלטיא הרי זה מעביר מפני החמור ומפני הקרון ובלבד שלא יפסיק את תפלתו: i [32 b] מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך בא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום המתין לו עד שסיים תפלתו לאחר שסיים תפלתו אמר ליה ריקא[10]) והלא כתוב בתורתכם (Dt. 4, 9) רק השמר לך ושמר נפשך[11]) וכתיב (V. 15) ונשמרתם מאד לנפשתיכם כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום אם הייתי חוטף[12]) ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי אמר ליה המתין לי עד שאפייסך בדברים אמר ליה אלו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חבירך ונתן לך שלום היית מחזיר לו אמר ליה לאו ואם היית מחזיר לו מה היה עושים לך אמר ליה היו חותכים את ראשי בסייף אמר ליה והלא דברים קל וחומר ומה[13]) אתה שהייתי עומד לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר כך[14]) אני שהייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חי וקים[15]) לעד ולעולמי עולמים על אחת כמה וכמה מיד נתפיים אותו הגמון ונפטר אותו חסיד[16]) לביתו לשלום:

[33 a] a 2. [1]) טעה ולא[2]) הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה

ר"ע מתפלל עם הצבור היה מקצר מלפני כולם כשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בצד זה ובא ומצא בצד אחר מפני הכרעות והשחויות שהיה עושה:

[1]) M בפני כולן [2]) M הכרעות. [3]) M כרי שנזכה. [4]) M שכשכיל כראתם זוכים. [5]) M א"ל רבינו ברכינו א"ל יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם אמרו ליה עד כאן ותו לא א"ל ולואי. [6]) M הגמון. [7]) M אנס בא כנגדו. [8]) M ועולה. [9]) T 3, 20. באיסטרטיא או בפלטיא הרי זה עיבר פני חמור ופני חמר יפני קדר אנו פוסק אמרו עליו על ר' חנינא בן דוסא שהיה עומד ומתפלל נשכו ערוד ולא הפסיק הלכו תלמידיו ומצאוהו מת על פי חורו אמרו אי לו לאדם שנשכו ערוד אוי לו לערוד שנשך לבן דוסא. [10]) M לא כתיב בתורה. [11]) M מאר מפני מה נתתי לך שלום ולא החזרת לי. [12]) M את ראשך מי הובע את דמך א"ל מרי. [13]) M אם היית. [14]) M היו עושין לך. [15]) M לעולם. [16]) M והלך לו:

T 3, 9. [1]) לא הזכיר ג"ש בתה"מ ול"ש את הגשמים בכה"ש מחזירין אותו לא אמר הבדלה בחונן הדעת אומרה על הכוס אם לא אמר מחזירין אותו רבי יוסי אימר אף מי שלא הזכיר בשל ארץ מחזירין אותו.

[2]) M אמר שאלה בבה"ש וג"ג בתחה"מ מחזירין.

לפניו המוציא לחם מן הארץ וכל שאין אחריו שלש ברכות אין אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ: k [das.] אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס: l [39 b] מניח חפרוסה בתוך השלימה ובוצע ומברך: m [36 a] על מיני נצפה על העלים ועל התמרות אומר בורא פרי האדמה ועל האביונות ועל הקפריסין אומר בורא פרי העץ: n [j. 10 b] קורא — שהכל נהיה בדברו (תני רבי יהושע) בורא מיני דשאים — ואילו הן מיני דשאים הקינרס והחלימה והדמוע והאטד:

a 2. [40 b][1]) ראה פת ואמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה יצא ראה תאנה ואמר כמה נאה תאנה זו ברוך המקום שבראה יצא דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר כל המשנה[2]) ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו:

a 3. [das.] על[1]) דבר שאין נדולו מן הארץ כנון בשר בהמה חיות ועופות ודגים אומר שהכל נהיה בדברו על[2]) החלב ועל הכצים ועל הגבינה אומר שהכל על הפת שעפשה ועל ההלב שהקריש ועל התבשיל שעבר צורתו אומר שהכל על המלה ועל הזמית ועל כמהין ופטריות אומר שהכל:

a 4. [41 a] היו לפניו צנון וזית מברך על הצנון ופוטר את הזית — רבי יהודה אומר מברך על הזית שהזית ממין שבעה — אם מחמה צנון בא הזית מברך על הצנון ופוטר את הזית: b [j. 10 b] מברכין על הדגן[1]) כשהוא מן המובחר[2]) קלוסקין ושלימה של בעל הבית[3]) אומר על הקלוסקין פרוסה של קלוסקין ושלימה של בעל הבית[4]) אומר על השלימה של בעל הבית פת חטין ופת שעורין[5]) אומר על של חטין פרוסה של חטים ושלימה של שעורים[5]) אומר על הפרוסה של חטין פת שעורין ופת כוסמין[5]) אומר על של שעורין והלא[6]) של כוסמין יפה ממנה אלא שזו ממין שבעה וזו אין ממין שבעה:

---

[1]) M היה ר' מאיר או'; T 4, 4. ר"מ אומר אפילו ראה את הפת ואו' ברוך שבראו פת זו כמה היא נאה וזו היא ברכתה. ראה תאנים וא' ברוך מי שבראו את התאנים הללו כמה הן נאות זו היא ברכתן רבי יוסי אומר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכה לא יצא ר' יהודה או' כל שנשתנה מבריתו ושינה ברכתו יצא. [2]) j. 10 b על המטבע . . . ר' יהודה אומר כל שנשתנה מבריתו ולא שינה ברכתו לא יצא ר"מ או' אפילו אמר בריך שבראו החפץ הזה מה נאה הוא זה יצא.

[1]) M כל. [2]) M ע הפת כו' שעיברה צורתו או' שהכל נהיה בדברו על החלב כו' ועל הגבינה או' שהנ"ב על החומץ ועל הנובלות ועל הגובאי או' שהנ"ב ר' יהודה או' כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו ועל המלה כו' ועל הכמהין ועל הפטריות או' שהנ"ב.

[1]) T 4, 15 שהוא. [2]) das. כיוה צד שלמה של גלוסקין. [3]) das. מברך על שלמה של גלוסקין. [4]) das. מברך על שלמה שבה'ב. [5]) das. מברך. [6]) das. כוסמין יפה משעורין אלא ששעורין ממין שבע וכוסמין אין ממין שבע.

ובקש עליו רחמים[1]) בירידיתו אמר להם לכו[2]) שהלצתו חמה אמרו לו וכי נביא אתה אמר להן לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך מקובלני אם שגורה תפלתי בפי יודע אני[3]) שהוא מקובל ואם לאו יודע אני[4]) שהוא מטורף ישבו וכתבו וכונו אותה שעה[5]) וכשבאו אצל רבן גמליאל אמר להן העבודה לא[6]) חסרתם ולא הותרתם אלא כך היה מעשה באותה שעה הלצתו חמה[7]) וישאל לנו מים לשתות.

(Lv. 19, 24) [35 a] a 1. VI. קדש הלולים[1]) לה' מלמד[2]) שטעונין ברכה לפניהם ולאחריהם מכאן אמר רבי עקיבא אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך: b [das.][3]) אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל מאי תקנתיה ילך אצל[4]) חכם: c [50 b] בולען (ותניא אידך) פולטן (ותניא אידך) מסלקן: d [46 a] כל הברכות בולן פותח בהן בברוך וחותם בהן בברוך חוץ מברכת הפירות וברכת המצות וברכה המסוכה לחברתה וברכה אחרונה שבקריית שמע יש מהן שפותח בהן בברוך ואין חותם בברוך ויש מהן שחותם בהן בברוך ואין פותח בברוך והטוב והמטיב פותח בברוך ואין חותם בברוך: e [38 a][5]) מה הוא אומר המוציא לחם מן הארץ רבי נחמיה אומר מוציא לחם מן הארץ[6]): f [j. 10 b] הכוסס[7]) את[8]) החטים אומר עליהם בורא מיני זרעונים אפיין ובישלן בזמן שהפרוסות קיימות[9]) אומר עליהם המוציא לחם מן הארץ[10]) ומברך[11]) לאחריו שלש ברכות אם אין הפרוסות קיימות[12]) אומר עליהם בורא מיני מזונית[13]) ומברך[14]) אחריו ברכה אחת מעין שלש — הכוסס את האורז[15]) או' עליו בורא מיני זרעונים אפיין ובישלו[16]) אף על פי שהפרוסות קיימות[17]) או' עליו בורא מיני מזונית[18]) ואינו צריך אחריו לברך רבי ירמיה אמר בורא פרי האדמה: g [37 b] היה[19]) עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה נשלן לאכלן[20]) מברך המוציא לחם מן הארץ; h [42 a] רבי מונא אמר משום רבי יהודה פת הבאה בכסנין[21]) מברכין עליה המוציא[22]): i [j. 10 a][23]) כל שאומר אחריו שלשה ברכות אמר

---

[1]) M וחיה. [2]) M לשלום. [3]) M שמקובל. [4]) M שמטורף. [5]) M כיון שבאו. [6]) M בדיתם ולא הות' ולא חס' באותה. [7]) M ושאלנו.

[1]) j. 10 a מלמד שהוא טעון ברכה לפניו ולאחריו מיכן היה ר"ע או' לא יטעום אדם כלום עד שיברך. [2]) M שטעון ברכה לפניו ולאחריו. [3]) T 4, 1. לא יטעום אדם כלום עד שיברך שנ' לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה. הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה הרי מעל עד שהתירו לו את כל המצות. [4]) M תלמוד. [5]) M על הפת הוא. [6]) j. 10 a רב נחמן (צ"ל ר' נחמיה) אמר המוציא לחם מן הארץ ורבנן אמרי מציא לחם מן הארץ. [7]) T 4, 6. [8]) B 37 a החטה מברך עליה ב"מ זרעים. [9]) das. בתחלה מברך עליה; T 4, 6 ובסוף מברך עליה שלש אפאה ובשלה. [10]) B 37 a מברך עליהן. [11]) T 4, 6 ברכות. [12]) B 37 a בתחלה מברך עליה. [13]) das. ובסוף מברך עליה. [14]) T 4, 6. אחריהן ברכה אחת. [15]) B 37 a מברך עליה בורא פרי האדמה טעונו. [16]) T 4, 7 כל זמן שהפרוסות קיימות מברך עליו במ"מ ואין מברך אחריו כלום. [17]) B 37 a בתחלה מברך. [18]) das. ובסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש. [19]) T 5, 22 מקריב . . . שהחיינו והגיענו . . . כשהם אוכלין או' ברוך המוציא. [20]) M אומר. [21]) M מברך. [22]) M למה"א. [23]) T 4, 7 זה הכלל כל שתחילתו המוציא לחם מברך אחריו שלש ברכות.

וכינו: f [das.][1]) הביאו לפניהם שמן ויין בית שמאי אומרים אוחז[2]) השמן בימינו ואת היין בשמאלו מברך על השמן[3]) וחוזר ומברך על היין[4]) ובית הלל אומרים אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו מברך על היין[3]) וחוזר ומברך על השמן וטחו בראש השמש ואם[5]) שמש תלמיד חכם הוא טחו בכותל[6]) מפני שנאי לתלמיד חכם לצאת לשוק בשחוא מבוסם: g [das.][7]) ששה דברים גנאי[8]) לו לתלמיד חכם אל יצא כשהוא מבוסם לשוק ואל יצא יחידי בלילה ואל יצא במנעלים המטולאים ואל יספר עם אשה בשוק ואל יסב בחבורה של עמי הארץ ואל יכנס באחרונה לבית המדרש[9]) ויש אומרים אף לא יפסיע פסיעה נסה ואל יהלך בקומה זקופה: h [43 a] אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמין של בית רבי ועל אפרסמין של בית קיסר ועל ההדס שבכל מקום:

a 8. [37 a] זה הכלל כל שהוא[1]) משבעת המינים רבן גמליאל אומר שלש ברכות וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש ומעשה ברבן גמליאל[2]) והזקנים שהיו מסובין[3]) בעלייה ביריחו והביאו לפניהן כותבות[4]) ואכלו ונתן רבן גמליאל רשות לרבי עקיבא לברך קפין[5]) וברך רבי עקיבא ברכה אחת מעין שלש אמר ליה רבן גמליאל עקיבא[6]) עד מתי אתה מכנים ראשך בין המחלוקת אמר ליה[7]) רבינו אף על פי שאתה אומר כן והבירך אומרים כן למדתנו רבינו יחיד ורבים הלכה כרבים[8]) רבי יהודה אומר[9]) משמו כל שהוא[10]) משבעת המינים ולא[11]) מין דגן הוא או[11]) מין דגן ולא[12]) עשאו פת רבן גמליאל אמר שלש ברכות וחכמים אומרים ברכה אחת[13]) כל שאינו לא משבעת המינים ולא[11]) מין דגן כגון פת אורז[14]) ודוחן רבן גמליאל אומר ברכה אחת מעין שלש וחכמים אומרים ולא כלום:

(Dt. 8, 10.) מנין לברכת המזון מן התורה שנאמר[1] a 1. VII. [48b]

---

[1]) T 6, 5. ב"ש או' כוס יין מימינו ושמן ערב משמאלו מברך על היין ואח"כ מברך על השמן וב"ה או' שמן ערב בימינו וכוס יין בשמאלו מברך על השמן וטהה בראשו של שמש אם היה שמש ת"ח טחו בכותל לפי שאין שבח לת"ח שיצא מבוסם. [2]) M את. [3]) M ואח"כ מברך. [4]) M וב"ה. [5]) M השמש. [6]) M כדי שלא יצא כשהוא מבוסם לשוק. [7]) M שמנה. [8]) M הוא. [9]) M ואל יפסיע.

[1]) T 4, 15. ממין שבע או מין דגן רג"א מברך אחריו ג' ברכות וחכ"א ברכה א'. [2]) M ור"ע. [3]) T 4, 15. ביריחו . . . כותבות קפין ר"ע וברך אחריה ברכה א'. [4]) ואבלום נתן. [5]) M ר"ע וברך. [6]) T 4, 15. מה לך אתה. [7]) das. ר' למתנני אחרי רבים לחטות אע"פ שאתה א' כך הלכה כדברי המרובים; M שר' אומר כך ורבנן אומ' כך למ־תני אחרי רבים לחטות ועוד יו"ח. [8]) j. 10 b זה הכלל שהיה רבי יהודה אומר משום רבן גמליאל כל שהוא ממין שבע ואינו ממין דגן ולא אפאו פת רבן גמליאל אומר מברך לאחריו שלש ברכות וחכמים אומרים ברכה אחת וכל שאינו ממין שבעה ולא ממין דגן רבן גמליאל אומר מברך לפניו ולאחריו והכמים אומרים לפניה ולא לאחריה. [9]) T 4, 15. משום ר"ג. [10]) das. מין שבע ואינו מין דגן והגן שלא עשאן פת רג"א מברך אחריו ג' ברכות וחכ"א ברכה א' כל שהוא לא ממין שבע ולא ממין דגן רג'א ברכה א' וחכ"א אין מברך כלום. [11]) M ממין. [12]) M אפאו. [13]) M מעין שלש וכל. [14]) M ופת דוחן.

[1]) T 7, 1. ברכת הזימון מן התורה שנאמר ואכלת . . . ברכת הזימון את ח' אלהיך זו ברכת ראשונה על הארץ . . . טובה זו ירושלים . . . והמטיב מניין שכשם שאתה מברכו לאחריו כך אתה מברכו

a 5. [j. 11c] השמש מברך על כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פיסה ופרוסה: b [j. 10c] רבי מנא אמר משום רבי יודה שאמר משום רבי יוסי הגלילי פת הבאה ביסנין לאחר המזון טעונה ברכה לפניה ולאחריה: c [37a] אלו הן מעשה קדרה חילקא טרגים סלת[1] זיז ועדסן ואורז: d [das.] הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברך עליו תחלה וסוף במעשה קדרה — בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש:

a 6. [j 10c] אפילו בעל הבית בתוך ביתו: b [46b][1] כיצד סדר היסבה בזמן שהן שתי מטות גדול מיסב[2] בראש וישני לו למטה הימנו בזמן שהן שלש מטות גדול מיסב[3] בראש שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו[4] מים הראשונים מתחילין מן הגדול מים[5] אחרונים בזמן שהם חמשה מתחילין מן הגדול ובזמן שהן מאה מתחילין מן הקטן עד שמגיעים אצל חמשה וחוזרין ומתחילין מן הגדול ולמקום שמים[5] אחרונים חוזרין לשם ברכה חוזרת: c [43a][6] כיצד סדר[7] היסבה אורחין נכנסין ויושבין על גבי ספסלים ועל גבי קתדראות[8] עד שיכנסו כולם הביאו להם מים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת[9] בא להם מים אף על פי שכל אחד ואחד נטל ידו אחת[11] חוזר ונוטל שתי ידיו בא להם יין אף על פי שכל אחד ואחד מברך לעצמו אחד מברך לכולם: d [42b] עשרה[12] שהיו הולכים בדרך אף על פי שכלם אוכלים בכבר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו ישבי[13] לאכול אף על פי שכל אחד ואחד אוכל[14] מכברו אחד מברך[15] לכלם: e [43b] הביאו לפניו שמן והדס בית שמאי אומרים מברך על השמן ואחר כך מברך על ההדס ובית הלל אומרים מברך על ההדס ואחר כך מברך על השמן אמר רבן[16] גמליאל אני אכריע שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו הדס לריחו זכינו לסיכתו לא

---

[1] M זריד.

[1] T 5, 5. כיוה צד סדר היסב. [2] das. בראשו של ראשינה והב'. [3] M באמצע; T 5, 5. בראשו של אמצעית. [4] das. כך היו מסדירין והילכין. [5] M האחרונים. [6] j. 10d סדר פעודה אורחין . . על הספסלין ועל הקתדריות עד שכולן מתכנסין הביאו להם יין . . לעצמו הביאו להן לידים כל אחר ואחד נוטל ידו אחת הביאו להן פרפרת כל אחד ואחד מברך לעצמו עלו והיסבו הביאו להן יין אף על פי שבירך על הראשו צריך לברך על השני ואחד מברך על ידי כולן הביאו להן לידים אף על פי שנטל ידו אחת צריך ליטול שתי ידיו הביאו להם פרפרת אחד מברך על ידי כולן ואין רשות לאורח ליכנס אחר ג' פרפראות; T 4, 8 באיזה צד סדר הסעודה אורחין . . . עד שנכנסו כלם נכנסו כלן ונטלו ונתנו להם לידים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת מזגו להם את הכוס כל א' וא' מברך לעצמו הביאו להם פרפראות כל א' וא' מברך לעצמו עלו והסיבו ונתנו להם לידים אף על פי שנוטל ידו א' נוטל שתי ידיו מזגו להם את הכוס אע"פ שברך על הראשון מברך על השני הביאו להם פרפראות אף על פי שבירך על הראשונה מברך על השנייה ואחד מברך לכלם הבא אחר ג' פרפראות אין לו רשות ליכנס רשב"ג או' זה מנהג גדול היה בירושלם פורסין מטפחת על גבי הפתח כל זמן שהמטפחת פרוסה אורחין נכנסין נסתלקה המטפחת אין רשות לאורחין ליכנס ועוד מנהג אחר היה בירושלם מוסרין סעודה לטבח נתקלקל דבר בסעודה עונשין את הטבח הכל לפי כבוד בעל הבית והכל לפי כבוד האורחין. [7] M הסב. [8] M בא להם מים. [9] M הביאו להן יין. [10] M והביאו להם. [11] M נוטל ב' ידיו הביאו להן יין. [12] בני ארם שהיו מהלכין. [13] j. 11 c ואכלו. [14] das. מכבר עצמו, [15] das. על ידי כולם [16] M שמעון בן.

2. [45b] a נשים מזמנות לעצמן ועבדים מזמנין לעצמן נשים ועבדים וקטנים אם רצו לזמן אין מזמנין: b [47b] קטן שהביא שתי שערות מזמנין עליו ושלא הביא שתי שערות אין מזמנין עליו ואין מדקדקין בקטן: c [j. 11b] עלה היסב ואכל עמהן אף על פי שלא אכל כזית דגן מזמנין דברי חכמים רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוחנן לעולם אין מזמנין עליו עד שיאכל כזית דגן — שנים פת ואחד ירק מזמנין: d [48a] רבן שמעון בן גמליאל אומר עלה והיסב עמהם אפילו לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגרות אחת מצטרף:

3. a [46a] ברכת המזון[1] שנים ושלשה [ותניא אידך] שלשה וארבעה: b [48b][2] ברכת המזון כך היא ברכה ראשונה[3] ברכת הזן שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים רביעית הטוב והמטיב ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה[4] ואומר קדושת היום באמצע רבי אליעזר אומר[5] רצה לאומרה בנחמה אומרה[6] בברכת הארץ אומרה בברכה שתקנו חכמים ביבנה אומרה וחכמים אומרים אינו אומרה אלא בנחמה בלבד[7]: c [das.] רבי אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו נחום הזקן אומר צריך שיזכור בה ברית רבי יוסי אומר צריך שיזכיר בה תורה פליטו אומר צריך שיקדים ברית לתורה שזו נתנה בשלש בריתות וזו נתנה בשלש עשרה בריתות רבי אבא אומר צריך שיאמר בה הודאה תהלה וסוף והפוחת לא יפחות מאחת[8] וכל הפוחת מאחת הרי זה מגונה וכל החותם מנחיל ארצות בברכת הארץ ומושיע את ישראל בבונה ירושלים הרי זה בור וכל שאינו אומר[9] ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו: d [49a] מהו חותם[10] בבנין ירושלים רבי[11] יוסי ברבי יהודה אומר· מושיע ישראל: e [50a] בין שאמר[12] ברכו בין שאמר נברך אין תופסין אותו על כך והנקדנין תופסין אותו על כך[13] ומברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא אם[14] לאו כיצד רבי אומר ובטובו הרי זה תלמיד חכם ומטובו הרי זה בור — רבי אומר בטובו חיינו הרי זה תלמיד חכם חיים הרי זה בור[15]: f [51b][16] האוכל ומהלך מברך מעומד וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב וכשהוא מיסב ואוכל יושב ומברך:

4. a [45b] שנים שאכלו כאחת מצוה ליחלק במה דברים אמורים[1] כששניהם סופרים אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא: b [47a] שנים ממתינין זה לזה בקערה שלשה אין ממתינין:

---

[1]) T 5, 20 רשב"ג אומר עלו הסיבו וטובל עמהן אף על פי שלא אכל עמהן כזית דגן הרי אל מזמנין עליו.

[1]) M שתים ושלש מברכין ותניא שלש וארבע. [2]) M סיהר ברכות כך. [3]) M עד הזן. [4]) M וקדושת שבת. [5]) M הרוצה. [6]) M בברכה ראשונה. [7]) M ולא יברך ברחמ"ז בלבו ואם ביוך יצא. [8]) M והמוסיף אל יוסיף מב'. [9]) M ארץ חמדה טובה ורחבה. [10]) M בבונה. [11]) M יהושע או'. [12]) T 5, 18. נברך ב"ש ברוך הוא אין . . . והנוקדנין . . . [13]) M מב'. [14]) M עם הארץ. [15]) נהרבלאי מתני אימא. [16]) M אוכל כשהוא מהלך יושב ומברך עומד ואוכל יושב ומברך יושב ואוכל מיסב ומברך מיסב ואוכל מתעטף ומברך.

[1]) בששניהם.

ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת[1] הזן את ה׳ אלהיך זו ברכת הזמון על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו בונה ירושלים וכן הוא אומר (ib. 3, 25.) ההר הטוב הזה והלבנון אשר נתן לך זו הטוב והמטיב אין לי אלא לאחריו לפניו מנין אמרת קל וחומר כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן רבי אומר[2] ואכלת ושבעת וברכת[3] זו ברכת הזן אבל ברכת הזמון (Ps. 34. 4.) מגדלו לה׳ אתי נפקא על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו בונה ירושלים וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון הטוב והמטיב ביבנה תקנוה אין לי אלא לאחריו לפניו מנין תלמיד לומר אשר נתן לך משנתן לך רבי יצחק אומר אינו צריך הרי הוא אומר (Ex. 23, 25.) וברך את לחמך ואת מימיך אל תקרי וברוך אלא וברך ואימתי קרוי לחם קודם[4] שיאכלנו רבי נתן[5] אומר אינו צריך הרי הוא אומר (1. Sam. 9, 13.) כבואכם העיר כן תמצאון אותו בטרם יעלה הבמתה לאכול כי לא יאכל העם עד באו כי הוא יברך הובח אחרי כן יאכלו הקראים — ואין לי אלא ברכת המזון ברכת התורה מנין[6] אמר רבי ישמעאל קל וחומר על חיי שעה מברך על חיי עולם הבא לא כל שכן רבי חייא בר[7] נחמני תלמידו של רבי ישמעאל אומר משום רבי ישמעאל אינו צריך הרי הוא אומר (Dt. 8, 10.) על הארץ הטובה אשר נתן לך ולהלן הוא אומר (Ex. 24, 12.) ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה וגו׳ רבי מאיר אומר מנין שכשם[8] שמברך על הטובה כך[9] מברך על הרעה[10] תלמיד לומר אשר נתן לך ה׳ אלהיך דיינך בכל דין שדנך[11] בין[12] מדה טובה ובין מדה פרענות רבי יהודה בן בתירא אומר אינו צריך הרי הוא אומר טובה הטובה טובה זו תורה וכן הוא אומר (Pr. 4, 2.) כי לקח טוב נתתי לכם[13] הטובה זו בנין ירושלים וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון: b [15 a] לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם ברך יצא: c [45 a] שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן ואין רשאין לחלק: d [das.] השמש שהיה משמש על השנים הרי זה אוכל עמהם אף על פי שלא נתנו לו רשות היה משמש על השלשה הרי זה אינו אוכל עמהם אלא אם כן נתנו לו רשות: e [47 b] אין מזמנין על עם הארץ — איזהו עם הארץ כל שאינו אוכל[14] הוליו בטהרה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים כל שאינו מעשר פירותיו כראוי — איזהו עם הארץ כל שאינו קורא קרית שמע ערבית ושחרית דברי רבי אליעזר רבי יהושע אומר כל שאינו מניח תפילין בן עזאי אומר כל שאין לו[15] ציצית בבגדו רבי נתן אומר כל שאין מזוזה על פתחו רבי נתן בן יוסף אומר כל שיש לו בנים ואינו מגדלן לתלמוד תורה אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים[16] הרי זה עם הארץ:

לפניו תלמוד לומר אשר נתן לך משעה שנותן לך ומניין אף על ההרים ועל הגבעות ת״ל על הארץ מניין אף על התורה ואף על המצות ת״ל אשר נתן לך ולהלן תוא או׳ ואתנה לך את לוחות האבן.

[1]) M הומין. [2]) M א״צ הרי הוא או׳. [3]) M את ה׳ אלהין. [4]) M שתאכלנו. [5]) M בר אסי. [6]) M ר״י אומר. [7]) M אבא תלמיד דר״י משום ר״י אומר. [8]) M שאתה מברך. [9]) M אתה. [10]) M שנ׳. [11]) M אחת ס״ט ואחת מדת. [12]) T 7, 1. במדת הטוב בין במדת הפרענות. [13]) M תירתי אל תעזבו [14]) M תולין. [15]) M מזוזה בפתחו וציצית בבגדו ר״נ ברבי יוסי או׳. [16]) M זהו.

g [51 a] עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה טעון הדחה ושטיפה חו ומלא עיטור ועיטוף נוטלו בשתי ידיו ונותנו [1] בימין ומגביהו מן הקרקע טפח ונותן עיניו בו [2] ויש אומרים אף משגרו במתנה לאנשי ביתו — הדחה כבפנים ושטיפה מבחוץ:

a 3. [52 b] בית שמאי אומרים מקנח ידיו במפה ומניחה על השלחן [1] שאם אתה אומר על הכסת נזרה שמא ישמאו משקין שבמפה מהמת הכסת ויחזרו ויטמאו את הידים — ובית הלל אומרים על הכסת שאם אתה אומר על השלחן נזרה שמא ישמאו משקין שבמפה מהמת השלחן ויחזרו ויטמאו את האוכלין — דבר אחר אין נטילת ידים מן התורה:

a 4. [das.] בית שמאי אומרים מכבדין את הבית [1] ואחר כך נוטלין לידים שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה נמצא אתה מפסיד את האוכלין — ובית הלל אומרים אם [2] שמש תלמיד חכם הוא נוטל פרורין שיש בהן כזית ומניח פרורין שאין בהן כזית:

a 5. [52 a] הנכנס לביתו במוצאי שבת מברך על הנר ועל המאור ועל הבשמים [1] ואחר כך אומר הבדלה ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו [2] לאחר המזון ומשלשלן כולן [3] לאחריו: b [das.] אמר רבי יהודה לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על [4] המזון [5] שבתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים בית שמאי אומרים מאור ואחר כך בשמים ובית הלל אומרים בשמים ואחר כך מאור: c [52 b] אמרו להם בית הלל לבית שמאי הרבה מאורות יש באור:

a 6. [j 12 b] האש והכלאים [1] אע"פ שלא נבראו משמת ימי בראשית אבל עלו במחשבה משמת ימי בראשית: b [53 a] [2] גוי שהדליק מישראל וישראל שהדליק מגוי מברכין עליו גוי מגוי אין מברכין עליו: c [das.] היה

---

[1]) M לימין ומגביהו מן השלחן טפח. [2]) M ומשגרו לאנשי ביתו.

[1]) T 6, 3. שמא נטמאו משקין . . . את ידיו ב"ה או' פסק משקין לידים טהור דבר אחר אי נטילת ידים לחולין אלא מקנח ידו במפה ומניחה על הכסת שמא ישמאו משקין שבמפה מהמת השולחן ויחזר ויטמאו את האוכלין.

[1]) T 6, 4. מפני איבוד אוכלין ואח"כ נוטלין לידים וב"ה או' אם היה שמש ת"ח מלקט פרורין שיש בהן כזית נוטלין לידים ואח"כ מכבדין את הבית. [2]) M היה.

[1]) T 6, 6. ואומר הבדלה . . . מניחו אחר המזון ומשלשל כולן אחריו ואו' הבדלה כמוצאי שבת הרבה ושאינו רגיל או' אחת או שתים. [2]) M עד. [3]) M עד לאחר המזון. [4]) T 6, 6. ברכת המזון . . . הבדלה שבסוף . . . שב"ש או' על המאור. [5]) j. 12 b שהוא בתחלה . . . ועל מה . . . שב"ש אומרי בשמים ומאד וב"ה או' מאור ובשמים.

[1]) T 6, 7. אינן משמת . . . אבל השובין משמת ימי בראשית ר' יוסי אומר אש גיהנם שנבראת ביום שני אינה כבת לעולם שנ' ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי וגו'. [2]) das. ישראל שהדליק מן הגוי וגו' שהדליק מן ישראל מברכין עליה מאימתי מברך משהחשך לא ביקר משתחשך מברך כל הלילה לא ביקר כל הלילה לא יבקר שעתה.

a 5. [50 b] אם יש שמש ביניהם שמש מצרפן: [das.] b יין[1]) עד שלא נתן לתוכו מים אין מברכין עליו בורא פרי הגפן אלא בורא פרי העץ ונוטלין ממנו לידים משנתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי הגפן[3]) ואין נוטלין ממנו לידים דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים בין כך ובין כך מברכים עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין הימנו לידים: c [51 b] השותה כפלים לא יברך משום שנאמר (Am. 4, 12.) הכון לקרת אלהיך ישראל והאי לא מתקן:

VIII. a 1. [51 b] דברים שבין בית שמאי[1]) ובית הלל בסעודה בית שמאי אומרים מברך על היום ואחר כך מברך על היין שהיום גורם ליין שיבוא וכבר קדש היום ועדיין יין לא בא ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום שהיין גורם[2]) לקדושה שתאמר דבר אחר ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה תדיר ושאינו תדיר קודם והלכה כדברי בית הלל: b [52a] בית שמאי אומרים מברך על היין ושותהו ואחר כך מברך[3]) ברכת המזון:

a 2. [53 b] והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדשים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן אני ה' אלהיכם זו ברכה: b [das.] שמן מעכב את הברכה דברי[1]) רבי זילאי רבי זיעאי אומר אינו מעכב רבי אחא אומר שמן טוב[2]) מעכב רבי זוהמאי אומר כשם שמזוהם פסול לעבודה כך ידים מזוהמות פסולות לברכה: c [j 12a] מים שלפני המזון רשות ושלאחר המזון חובה אלא שבראשונים נוטל ומפסיק ובשניים נוטל ואינו מפסיק: c [das.] סדר[3]) נטילת ידים עד המשא מתחילין מן הגדול יותר מכן מתחילין מן הקטון באמצע המזון מתחילין מן הגדול לאחר המזון מתחילין מן המברך שיתקן עצמו לברכה: d [47 a][4]) הבוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול הימנו[5]) הרשות בידו: c [52a] בית שמאי אומרים נוטלין לידים[6]) ואחר כך מוזגין את הכוס[7]) שאם אתה אומר מוזגין את הכוס תחלה נזרה שמא ישמאו משקין שאחורי הכוס מחמת ידים ויחזרו וישמאו את הכוס — ובית הלל אומרים מוזגין את הכוס[6]) ואחר כך נוטלין לידים שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה נזרה שמא ישמאו משקין שבידים מחמת הכוס ויחזרו וישמאו את הידים — דבר אחר[8]) תיקף לנטילת ידים סעודה: f [j 12a] כל דבר שיש בו ליכלוך משקה:

[1]) j. 10 a בזמן שהוא כמות שהוא או' עליו ב"ש העץ ואין נוטלין ממנו לידים בזמן שהוא מזוג או' עליו ב"ש הגפן ונוטלין ממנו לידים דברי ר' אליעזר וחכ"א בין חי בין מזוג או' עליו ב"ש הגפן ונוטלין ממנו לידים; T 4, 3. יין הי מברכין עליו ב"ש העץ ונוטלין ממנו לידים נתן לתוכו מים מברכין עליו ב"ש הגפן ואין נוטלין הימני לידים דברי ר' אליעזר והכ"א אחד חי ואחד מזוג מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין הימנו לידים. [2]) M שיתן לתוכו. [3]) M ונוטלין.

[1]) M ובין ב"ה. [2]) M לקידוש. [3]) M על המזון.

[1]) M ר"מ. [2]) M אינו. [3]) T 5, 6. לנטילת ידים כיוה צד עד המשה . . . מהמשה יאילך מתחילין. [4]) j. 10 a המברך פושט ידו תחלה אלא אם רצה להלוק לו כבוד לרבו או למי שגדול ממנו בתורה הרשות בידו; T 5, 7. המברך פושט ידו ראשון רצה להלוק. [5]) M בהכמה. [6]) M תחלה. [7]) T 6, 2. שמא נטמאו משקין . . . וב"ה אומרים אחורי הכוס לעולם טמאים דבר אחר אין נטילת ידים אלא כמוך לסעודה מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים. [8]) j. 10 a אין נטילת ידים אלא סמוך לברכה.

יורדין ומנצחין: b [das.] אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע אלא שמתברין למברך יותר מן העונה אמן: c [47 a] אין עונין[1] לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה ולא יהוך ברכה מפיו בן עזאי אומר כל העונה אמן יתומה יהיה בניו יתומים חטופה יתחטפי ימיו קטופה יתקטפו ימיו וכל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו: d [j. 12c] שמע ולא ענה יצא ענה ולא שמע לא יצא: e [das.] עונה הוא אדם אמן אפילו לא אכל ואינו אומר נברך שאכלנו משלו אלא אם כן אכל: f [das.] נוי[2] שבירך את השם עונין אחריו אמן:

a 1. IX. [54 a] הרואה מעברות חום ומעברות הירדן נחלי ארנון אבני אלגביש במורד בית חורון ואבן[1] שבקש לזרוק עוג מלך הבשן[2] למשה ואבן שישב עליה משה[3] בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק ואשתי של לוט וחומת[4] יריחו שנבלעה במקומה[5] על כולן צריך שיתן הידאה וישבח לפני המקום: b [57 b] הרואה מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה אימי ביך שעקר עבודה זרה מארצינו[6] ובשם[7] שנעקרה ממקום זה כן תעקר מכל מקומות ישראל והשב לב עובדיהם לעבדך ובחוצה לארץ אין צריך לומר והשב לב עובדיהם לעבדך מפני שרובם גויים רבי[8] שמעון בן אליעזר אומר אף בחוצה לארץ צריך לומר[9] כן מפני שעתידים להתגייר שנאמר (Zph. 3, 9.) אז אהפוך אל עמים שפה ברורה: c [58a] הרואה[10] אוכלוסי ישראל אומר ביך חכם הדום[11] שאין דעתן דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומין זה לזה בן זומא[12] ראה[13] אוכלוסא על גב מעלה בהר הבית אמר ברוך חכם הדום וברוך שברא כל אלו לשמשני: d [das.] הרואה חכמי ישראל אומר ביך שחלק מחכמתו ליריאיו חכמי אומות העולם אומר ברוך[14] שנתן מחכמתו לבשר ודם הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליריאיו מלכי אומות העולם אומר ברוך[14] שנתן מכבודו לבשר ודם:

a 2. [59 a][1] רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר נאמן בבריתו וקיים[2] במאמרו: b [58b][3] הרואה קברי ישראל אומר ברוך אשר יצר

---

[1] j. 12c אמן יתומה ולא אמן קטיפה ולא אמן חטופה ב"ע או' העונה אמן חטיפה יתחטפו שנותיו קטופה תקטף נשמתו ארוכה מאריכין לו ימיו ושנותיו בטובה. [2] T 5, 21. המברך בשם . . . כותי המברך בשם אין עונין אחריו אמן עד שישמע כל הברכה.

[1] M שורק. [2] M במשה. [3] M בשעת מלחמת עמלק. [4] M ירו' שנבלעו במקומן. [5] כולן צריכין שיתנו שבח. [6] T 7 2. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתיעקר ע"ז מארצינו ומכל מקומות ישראל ותשיב. [7] M שעקרת ממ"ז בן העקור. [8] j 13 b ישמעאל בן נמליאל. [9] M והשב לב עובדיהם לעובדך אע"פ שמעוט ישראל שנ'. [10] j. 13 c איכלסין או' בח"ה כשם שאין פרצופיהן דומין זל"ז כך אין דעתו דומה זל"ז; T 7, 2. איכלסין או' בח"ה שאין פרצופותיהן דומות זל"ז ואין דעתם דומות זו לזו. [11] M לפי שאין פניהן דומין זל"ז ואין דעתן שוות זל"ז. [12] M בשרא אוכלסא בהר הבית אמר ברוך שנתן כל אלו לשרתני הה"א הרבה; j. 13 c כשהיה רואה אוכלסין בירוש' או' ב' שברא. [13] T 7, 2. אוכלסין בהר הבית אמר ברוך שברא. [14] M שחילק.

[1] T 7, 5. הרואה הקשת בענן אומר ברוך נאמן בבריתו זוכר הברית. [2] M בשבועתו. [3] T 7, 9. היה מהלך בבה"ק או' ברוך מספר כולכם הוא עתיד לתן אתכם הוא עתיד להקימכם ברוך נאמן בדברו מחיה המתים.

מהלך חוץ[1]) לכרך וראה אור אם יוב גוים אינו מכיר אם יוב ישראל מכיר: d [das.] היה מהלך חוץ לכרך וראה תינוק ואבוקה בידו בודק אחריו אם ישראל הוא מברך אם גוי הוא אינו מברך: e [das.] היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם עבה[2]) כפי הכבישן מכיר עליו ואם לאו אינו מכיר עליו אור של כבשן מברכין עליו [ותניא אידך] אין מברכין עליו — אור של תנור ושל כרים מברכין עליו [ותניא אידך] אין מברכין עליו — אור של בית הכנסת ושל בית המדרש מברכין עליו [ותניא אידך] אין מברכין עליו: f [das.][3]) היה יושבין בבית המדרש והביאו אור לפניהם בית שמאי אומרים כל אחד ואחד מכיר לעצמו ובית הלל אומרים אחד מברך לכולן משום שנאמר (Pr. 14, 28.) ברוב עם הדרת מלך: g [j 12b] מברכין על הבשמים של גוים: h [53a][4]) הנכנס להנותו של בשם והריח ריח אפילו ישב כל היום כלו אינו מברך עליו אלא פעם אחת נכנס ויצא נכנס ויצא מברך על כל פעם ופעם: i [das.] היה מהלך[5]) חוץ לכרך והריח ריח אם רוב גוים אינו מברך[6]) אם רוב ישראל מברך[7]) רבי יוסי אומר[8]) אפילו רוב ישראל נמי אינו מברך מפני שבנות ישראל מקטרות לכשפים: k [53 b][9]) היתה לו נר טמונה[10]) בחיקו או[11]) בפנס או שראה שלהבת ולא נשתמש לאורה או נשתמש לאורה ולא ראה שלהבת אינו מברך עד שיראה שלהבת וישתמש לאורה: l [das.] גחלים לוחשות מכרכין עליהן אוממות אין מברכין עליהם: m [j 12 c] אפילו מריקלין עשר על עשר מברכין: n [52 b] אור שישבת מברכין עליו ושלא שבת אין מברכין עליו: o [53a][12]) ששת שחיתה דולקת והולכת כל היום כלו למוצאי שבת מברכין עליה: p [das.] אור של חיה[13]) ושל חולה מברכין עליו:

a 7. [53b] אמרו להם בית הלל לבית שמאי לדבריכם מי שאכל בראש הבירה ושכח וירד ולא ברך יחזור[1]) לראש הבירה ויברך אמרו להן בית שמאי לבית הלל לדבריכם מי ששכח ארנקי בראש הבירה לא[2]) יעלה ויטלנה לכבוד עצמו הוא עולה לכבוד שמים לא כל שכן:

a 8. [das.] רבי יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך אמר ליה רבי[1]) נהוראי השמים כן הוא תדע שהרי גולייתן[2]) יורדין ומתגברין וגבורים

[1]) M מדינה. [2]) M כאור. [3]) T 6, 6. בהמ"ד ב"ש או' אחד מברך לכולן וב"ה א': כל אחד ואחד מברך לעצמו. [4]) T 6, 8. היה עומד בחנות של בושם כל היום אינו מברך אלא א' נכנס ויוצא נכנס ויוצא מברך על כל א' וא'. [5]) M בדרך. [6]) M עליו. [7]) M מהצה ע"מ מברך. [8]) M מהצה ע"מ לא יברך. [9]) T 6, 7. היה לו נר טמון בחיקו או בתוך הפאנס רואה את השלהבת ואינה משתמש לאורה משתמש לאורה ואין רואה את השלהבת אין מברכין עליה עד שיהא רואה את השלהבת ומשתמש לאורה; j. 12 b נר בתוך חיקו או בתוך פנס או בתוך ספקלריא רואה את שלהבת ואינו משתמש לאורה משתמש לאורה ואינו רואה את שלהבת לעולם אין מברכין עליה עד שיהא רואה את השלהבת ומשתמש לאורה. [10]) M לו. [11]) M בפנים וראה. [12]) T 6, 7. אע"פ שלא כבת מברך עליה. [13]) M ואור של.

[1]) M ויעלה. [2]) M יחזור ויטלנו לכ"ע עולה.

[1]) M השמים כך הוא. [2]) M מתגברין במלחמה וגבורים מנצחין.

4. [j 14b] a נכנס לכרך מתפלל ב׳ א׳ בכניסתו וא׳ ביציאתו בכניסתו מהו אומר יר״מ ה׳ אלהי[1] ואלהי אבותי שתכניסנו לכרך זה לשלום ביציאתו אומי מודה אני לפניך ה׳ אלהי כו׳ בן עזאי אומר מברך ד׳ ב׳ בכניסתו וב׳ ביציאתו בכניסתו הוא או׳ יר״מ ה׳ אלהי ואלהי אבותי שתכניסני לכרך זה לשלום נכנס אומר מודה אני לפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי שנכנסתי לשלום כן יהי רָצון מלפניך שתוציאני מתוכו לשלום כשיצא אומר יר״מ ה׳ אלהי שתוציאני מכרך זה לשלום יצא אומר מודה אני לפניך ה׳ אלהי שהוצאתני לשלום כן יהי רצון מלפניך שתוליכני לביתי לשלום או למקום פלוני לשלום — [3]) נכנס לבית הכסא מברך ב׳ א׳ בכניסתו וא׳ ביציאתו בכניסתו מהו אומר כבוד לכם המכובדים משרתי קודש דרך ארץ הוא פנו דרך ברוך האל הכבוד כשהוא יוצא מהו אומר ברוך אשר יצר את האדם בחכמה [4]) נכנס למרחץ מתפלל ב׳ א׳ בכניסתו וא׳ ביציאתו בכניסתו אומר יר״מ ה׳ אלהי שתצילני משריפת האש ומהזיק החמין ומן המפולת ואל יארע דבר בנפשי ואם יארע תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ותצילני מזו ומכיוצא בו לעתיד לבא כשהוא יוצא אומר מודה אני לפניך ה׳ אלהי שהצלתני מן האור: b [60 a] לעולם אל יפתה אדם פיו לשטן:

5. [60 b] a לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד: b [51 b][1]) רבי אליעזר אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך אלא אם יש לך אדם[2]) שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך רבי עקיבא אמר בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך — פעם אחת גזרה מלכות הרשעה[3]) שלא יעסקו ישראל בתורה בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה אמר לו עקיבא אי אתה מתירא[4]) מפני מלכות הרשעה אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה

---

[1]) T 7, 16. הנכנס . . . ביציאתו ב״ע אומר מברך ב׳ . . . בכניסתו מה . . . אלהינו . . . נכנס לשלום . . . לפניך שהכנסתני לשלום יר״מ ״ אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום יצא לשלום או׳ מא״ל ״ אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותכמכני לשלום עד שאגיע למקומי לשלום. [2]) B 60 a שתכניסני . . . נכנס או׳ מא״ל ה׳ אלהי שהכנסתני לכרך זה לשלום בקש לצאת או׳ יר״מ ה׳ או״א שתוציאני מכרך זה לשלום יצא או׳ מא״ל ה׳ אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותכמכני לשלום והצעידני לשלום ותצילני מכף כל או ב ואורב בדרך. [3]) b 60 הנכנס . . . או׳ התבבדו מכובדים קדושים משרתי עליון תני כבוד לאלהי ישראל הרפו ממנו עד שאכנס ואעשה רציני ואבא עליכם. [4]) a 60 הנכנס לבית המרחץ או׳ . . . מזה ומכיוצא בו ואל יארע בי דבר קלקלה ועין ואם יארע בי תהא; T 7 17. הנכנס לבית המרחץ . . . אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ואל יארע בי דבר קלקלה ואם יארע בי דבר קלקלה תהא . . . יצא לשלום או׳ . . . שהוצאתני לשלום כיר״מ ״ אלהי שאבוא למקומי לשלום:

[1]) T 7, 7. היח ר״מ אומר הרי הוא אי׳ ואהבת את ה׳ אלהיך בכל לבבך וגומר בכ׳ יצריך ביצ״ט וביצ״ר בכל נפשך אפי׳ נוטל את נפשך דבר אחר בכל נפשך בנפש שברא כך שנ׳ תחי נפשי ותהלך ואי׳ כל עצמותי תאמרנה ״ מי כמוך בן עזאי אומר בכל נפשך תן נפשך על מצותיו. [2]) M שנפשו הביכה. [3]) M שמד ע״י שלא יעסקו בתו׳ הקהיל קהילות ברבים ישב ועסק בתו׳ בא פב״י ומצאו שהיו יושב ועוסק. [4]) M מאומה ו א״ל אתה הוא פב״י שאו׳ עליך חכם אתה אלא אי אתה אלא טפש אמשול.

אתכם בדין[1]) וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין[2]) ואסף אתכם בדין ועתיד להקומכם בדין: c [59 l] הרואה[3]) חמה בתקופתה לבנה בגבורתה וככבים במסילותם ומזלות[4]) כסדרן אומר ברוך עושה בראשית: d [58 b][5]) ראה את הכושי ואת הגיחור ואת[6]) הלווקן ואת[7]) הקפח ואת הננס ואת[8]) הדרניקום או' ברוך משנה את הבריות את הקטע ואת הסומא ואת פתויי הראש ואת ההגר ואת המוכה שחין ואת[9]) הבהקנין או' ברוך דין האמת: e [das.] הרואה[10]) פיל קוף וקפוף אומר ברוך משנה את הבריות[11]) ראה[12]) בריות טובות ואילנות טובות או' ברוך שככה לו בעולמו: f [59 b] מאימתי מברכין על הגשמים משיצא התן לקראת כלה: g [46 b] מה הן אומרים[13]) בבית האבל ברוך הטוב והמטיב רבי עקיבא אומר[14]) ברוך דיין האמת: h [j. 14 a] ראה זול בא לעולם וישובע בא לעולם נהר מפסיק למדינה אומר ברוך הטוב והמטיב אמרו לו מת אביו אומר ברוך דיין האמת מת והורישו אומר ברוך הטוב והמטיב: i [58 b] הרואה[15]) בתי ישראל בישובן אומר ברוך מציב גבול אלמנה[16]) בחורבנן אומר ברוך דיין האמת[17]) בתי אומות העולם בישובן אומר (Pr. 15, 25.) בית גאים יסח ה' בחורבנן אומר (Ps. 94, 1.) אל נקמות ה' אל נקמות הופיע:

3. [60a] a בנה בית חדש[1]) ואין לו כיוצא בו קנה כלים חדשים[1]) ואין לו כיוצא בהם צריך לברך יש לו כיוצא בהם אין צריך לברך דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר בין כך ובין כך צריך לברך: b [59 b] קצרו של דבר על שלו הוא אומר ברוך שהחיינו וקיימנו על שלו ושל חבירו אומר ברוך הטוב והמטיב: c [das.] אמרו לו[2]) ילדה אשתו זכר אומר ברוך הטוב והמטיב — [3]) מת אביו והוא יורשו[4]) בתחלה אומר ברוך דיין האמת ולבסוף הוא אומר ברוך הטוב והמטיב — שינוי יין אין צריך לברך שינוי מקום צריך לברך: d [60a] שלשה ימים הראשונים יבקש אדם רחמים שלא יסריח משלשה ועד ארבעים יבקש רחמים שיהא זכר מארבים יום ועד שלשה חדשים יבקש רחמים שלא יהא סנדל משלשה חדשים ועד ששה יבקש רחמים שלא יהא נפל משששה[5]) ועד תשעה יבקש רחמים שיצא[6]) בשלום: e [das.] מעשה בהלל הזקן[7]) שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר אמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי ועליו הכתוב אומר (Ps. 112, 7.) משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה':

---

[1]) M וכלכל. [2]) M והוא עתיד לתקים אתכם בדין. [3]) T 7, 6. את החמה ואת הלבנה ואת הכוכבים ואת המזלות או' ברוך עושה בראשות ר' יהודה אומר המברך על החמה הרי זה דרך אחרת. [4]) M כתיקנן. [5]) M הרואה; T 7, 3. . . . ואת הכיפח ואת הננוס או' ב' משנה הבריות את הקטע ואת ההיגר ואת הסומא ואת מוכי שחין או'. [6]) M הלורקן. [7]) M הקיפח. [8]) M הדרינקס. [9]) M הבוהקני. [10]) M את הפיל ואת הקוף ואת הקיפוף. [11]) M הרואה. [12]) j. 13 b הרואה אילנות נאים ובני אדם נאים או' ב' שכן ברא בריות נאות בעולמו; T 7, 4. בני אדם נאים ואילנות נאין או' . . . בריות נאות. [13]) M בברכת האבל הטוב והמטיב. [14]) M דיין. [15]) M ביתו של ישראל בישובו. [16]) M בחורבנה. [17]) M הרואה.

[1]) M ויש. [2]) M מת אבי וכ'. [3]) M ילדה וכ'. [4]) לבתחלה הוא או'. [5]) M חדשים. [6]) M משם. [7]) M שבא מחדרך.

שברגלו [1]) ולא במעות הצרורים לו בסדינו ובפונדתו מופשלת לאחוריו ולא יעשנה קפנדריא ורקיקה מקל וחומר [2]) ממנעל ומה מנעל שאין בו דרכי בזיון אסור דאמרה תורה (Ex. 3, 5.) של נעלך מעל רגליך רקיקה שהיא דרך בזיון לא כל שכן רבי יוסי בר יהודה אומר אינו צריך הרי הוא אומר (Est. 4, 2.) כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק והלא דברים קל וחומר ומה שק שאינו [3]) מאום לפני בשר ודם כך רקיקה שהיא מאוסה לפני מלך מלכי המלכים לא כל שכן: l [63a] הלל הזקן [4]) אומר בשעת המכניסין פזר בשעת המפזרים כנס [5]) אם ראית דור שהתורה הביבה עליו פזר שנאמר (Pr. 11, 24.) יש מפזר ונוסף עוד ואם ראית דור שאין התורה הביבה עליו כנס שנאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך: m [j 14 d] רבי שמעון בן יוחי אומר אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהן מן התורה מאד עמוד והתחזק בה ואתה מקבל שכר כולם מה טעמא הפרו תורתך עת לעשות לה':

---

[1]) M ובמעות צרורין לו בס' ובכ' המופ' לו מאחוריו. [2]) M והלא דברים ק"ו ומה. [3]) M דרך מיאוס. [4]) j. 14 d היה אומר בשעה דמכנשין בדר ובשעה דמבדרין כנוש וכן היה הלל אומר אם ראיתה את התורה שהיא הביבה על ישראל והכל שמחין בה בדר ואם לאי כנוש. [5]) T 7, 24. בשעה שאתה רואה שהתורה ח' ע' ישראל והכל שמחין בה את הוי מפזר בה שנ' יש . . . ובשעה שאתה רואה שהתורה שבוזה מישראל אין הכל משגיחין עליה את הוי מכנס בה שנ' עת לעשות ליי.

לשועל שהיה מהלך על[1] גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום אמר להם מפני מה אתם בורחים אמרו לו מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם אמרו ליה אתה הוא שאומרים עליך[2] פקח שבחיות[3] לא פקח אתה אלא טפש אתה ומה במקום חיותנו אנו מתיראין במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה אף אנחנו עכשו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה (Dt. 30, 2.) כי היא חייך ואורך ימיך כך אם אנו הולכים ומבטלים ממנה על אחת כמה וכמה: c [das.] הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ובגליל[4] לא יפנה אלא מזרח ומערב ורבי יוסי מתיר שהיה רבי יוסי אומר לא אסרו אלא[5] ברואה ובמקום שאין[6] נדר ובזמן שהשכינה שורה וחכמים אוסרים: d [das.] הנפנה[7] ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ובגליל צפון ודרום אסור מזרח ומערב מותר ורבי[8] יוסי מתיר שהיה רבי[8] יוסי אומר לא אסרו אלא[9] ברואה רבי יהודה אומר בזמן שבית המקדש קיים אסור בזמן שאין בית המקדש קיים מותר רבי עקיבא אוסר בכל מקום: e [j. 14 b] המטיל מים חרי זה הופך פניו כלפי צפון המיסך את רגליו חרי זה הופך את פניו כלפי דרום: f [das.] המיסך את רגליו לא יתן פניו למזרח ואחוריו למערב אלא לצדדין רבי יהודה אומר בשעת המקדש רבי יוסי אומר מן הצופים ולפנים רבי עקיבא אומר בכל מקום ובלבד במקום שאין בו כותל: g [62 a] אמר רבי עקיבא[10] פעם אחת נכנסתי אחר רבי יהושע לבית הכסא ולמדתי ממנו שלשה דברים למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום[11] ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב[12] ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר לו בן עזאי עד כאן העזת פניך ברבך אמר ליה תורה היא וללמוד אני צריך: h [das.] בן עזאי אומר פעם אחת נכנסתי אחר רבי עקיבא לבית הכסא ולמדתי ממנו שלשה דברים למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר לו רבי יהודה עד כאן העזת פניך[13] ברבך אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך: i [das.] רבי אליעזר אומר מפני שאוכל בה רבי יהושע אומר מפני שכותב בה רבי יהושע אומר מפני שמראה בה טעמי תורה: k [62 b] לא יכנס אדם[14] להר הבית לא במקלו שבידו ולא במנעלו

[1] M שפת הים ראה דגים שמתים בים ורצין א"ל למה אתם רצין א"ל מפני חרשתות והמכמורות שעושין לנו בה"א א"ל עלו ליבשה. [2] M שאתה. [3] M ועכשיו אין אתה אלא שוטה. [4] M צו"ד אסור ור'. [5] M מן הצופים ולפנים ו'. [6] M שם. [7] M בכל מקום. [8] יהודה. [9] M מן הצופים ולפנים וברואה ובמקום שאין שם גדר ובזמן שבהמ"ק קיים ור"ע אוסר. [10] j. 14 c נכנסתי אחרי רבי יהושע לראות המעשה אמר לו מה ראיתה אמר להן ראיתיו ישב וצידו כלפי מערב ולא פירע עד שישב ולא ישב עד ששיפשף ולא קינח בימין אלא בשמאל אף שמעון בן עזאי היה אומר כן נכנסתי אחר רבי עקיבא לראות את המעשה אמרו לו מה ראית וכו'. [11] M ושאין נפנין. [12] M ושאין. [13] M בדבר. [14] j. 14 c בהר הבית במנעלו ובאבק שעל רגליו ומעותיו צרורין בסדינו ואפונדתו עליו מבחוץ מה טעם שמור רגליך באשר תלך אל בית האלהים רבי יוסי בר יהודה אומר הרי הוא אומר ויבא עד לפני שער המלך בי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק אמר לפני ליחה סרוחה כן על אחת כמה וכמה לפני שער המקום לא יעשנו קפנדריא ורקיקה מק"ו מה אם נעילה שהיא של בבור את או' אסור רקיקה שהיא ש"ב לכש"כ.